

Kompetencer til aktivt medborgerskab

Analyse af de nordiske landes skolelovgivninger og læreplaner for samfundsfag

Styrelsen for Undervisning og Kvalitet

Indhold

Læsevejledning	5
Baggrund	6
Resumé: Overordnede konklusioner	7
1 Introduktion: Uddannelse til aktivt medborgerskab i skolen	9
2 Metode	11
2.1 Analysens formål, fokus og forbehold	11
2.2 Operationalisering af aktivt medborgerskab	12
3 Analyse	16
3.1 Kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes formålsparagraffer	16
3.1.1 Analyseresultater	17
3.1.2 Delkonklusion	23
3.2 Kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes læreplaner for samfundsfag ...	24
3.2.1 Analyseresultater	25
3.2.2 Samfundsfag sammenlignet med dansk, biologi og kristendomskundskab	32
3.2.3 Delkonklusion	33
3.3 Elevernes selv- og medbestemmelse i de nordiske landes skolelovgivninger	34
3.3.1 Analyseresultater: Elevmedbestemmelse på egen læring	34
3.3.2 Analyseresultater: Elevmedbestemmelse på skolens virke	37
3.3.3 Delkonklusion	40
4 Konklusion	42
5 Perspektivering af analyseresultater	44

6	Inspiration fra de nordiske landes skolelovgivninger og læreplaner	47
6.1	Øget fokus på selv- og medbestemmelse.....	47
6.2	Øget fokus på elevers samfundserfaring og praktisk træning af deltagelse.....	48
6.3	Øvrig inspiration fra de nordiske landes skolelovgivning og læreplaner	48
	Referencer	50
	Bilag 1: Resumé af ICCS-rapporten 2016.....	53
	Bilag 2: De nordiske landes uddannelsessystemer.....	54
	Bilag 3: Forskelle på samfundsfag og læreplaner.....	56
	Bilag 4: Analysedesign, metodiske valg og forbehold.....	58
	Bilag 5: Operationalisering af aktivt medborgerskab.....	64
	Bilag 6: Oversigt over de analyserede lovgivninger samt forkortelser.....	68
	Bilag 7: Oversigt over de analyserede læreplaner og prøvevejledninger samt forkortelser ..	70

Læsevejledning

Forkortelse af lande

- Danmark – DK
- Sverige – SE
- Norge – NO
- Finland – FI
- Island – IS
- Grønland – GL
- Åland – AX
- Færøerne – FO

Ordforklaring

I notatet henvises til en række begreber, som her kort forklares.

- Formålsparagraf - Begrebet formålsparagraf henviser til den beskrivelse af formålet med en uddannelse, der er at finde i uddannelsens lovgivning. I de analyserede lovgivninger på tværs af de nordiske lande findes beskrivelsen i én paragraf, et kapitel eller flere paragraffer. I nærværende notat omtales samtlige formålsbeskrivelser - uanset format - som formålsparagraf.
- Skolelovgivning - Begrebet skolelovgivning henviser til den lovgivning, der vedrører en uddannelse. Denne analyse beskæftiger sig med lovgivning for folkeskolen, lovgivning for alment gymnasium og lovgivning for erhvervsuddannelser i de nordiske lande.
- Læreplan - Begrebet Læreplan henviser til de nationale og juridisk bindende retningslinjer for, hvad det enkelte fag skal indeholde og hvad elever skal lære i et fag. Det er forskelligt på tværs af Norden om dette omtales læseplan, curriculum guidelines, core curriculum, med videre. I nærværende notat omtales de læreplan.
- Samfundsfag - I analysen anvendes samlebetegnelsen samfundsfag, som dækker over følgende samfundsorienterede fag i de nordiske landes folkeskoler: 'Samfundsfag' (DK), 'Samhällskunskap' (SE), 'Sam-funnsgag' (NO), 'Samhäll-slära' (FI), 'Samfélagsgreinar' (IS), ' Inuiaqatigiilerineq' (GL), 'Samhällskunskap' (AX) og 'Samfelagsfrøði' (FO).
- Ungdomsuddannelser - Begrebet ungdomsuddannelser henviser i dette notat til det almene gymnasium samt erhvervsuddannelser i de nordiske lande.
- Nordiske lande og Norden – Begreberne bruges som en samlet betegnelse for landene og selvsty-reområderne Danmark, Sverige, Norge, Finland, Island, Grønland, Åland og Færøerne.

Baggrund

Danmark og Rigsfællesskabet havde i 2020 formandsskabet for Nordisk Ministerråd. I den forbindelse har Børne- og Undervisningsministeriet, Styrelsen for Undervisning og Kvalitet, igangsat projektet *Nordens Unge i Bæredygtige Fællesskaber*. Formandskabsprojektet har til formål at fremme unges engagement i bæredygtige fællesskaber¹ med fokus på aktivt medborgerskab, kulturelt engagement og psykisk trivsel. Projektet løber i årene 2020-2022.

Dette notat omhandler arbejdet med aktivt medborgerskab. I 2020 har Styrelsen for Undervisning og Kvalitet lavet en analyse af tilstedeværelsen af kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes skolelovgivninger for folkeskolen og ungdomsuddannelser samt de nordiske landes læreplaner for samfundsfag. Analysen har til formål at belyse, hvorvidt kompetencer til aktivt medborgerskab er i fokus i skolelovgivninger og læreplaner på tværs af Norden, og hvordan disse er formuleret forskelligt i Norden. Analysens resultater kan indgå i arbejdet med læreplansudvikling og andre initiativer med fokus på uddannelse til aktivt medborgerskab i folkeskolen og på ungdomsuddannelser. Nærværende notat præsenterer analyseresultaterne.

---

¹ Bæredygtige fællesskaber skal i denne sammenhæng forstås som inkluderende fællesskaber, der har tyngden og potentialet til at leve videre efter projektets afslutning i 2023. Bæredygtighed skal forstås som et holistisk begreb, der indebærer at tage økonomiske, sociale (menneskelige) og miljømæssige hensyn for at sikre en fremtidig udvikling, som opfylder de nuværende generationers behov uden at bringe fremtidige generationers muligheder for at opfylde deres behov i fare (FN, 1987).

Resumé: Overordnede konklusioner

I det følgende præsenteres analysens overordnede tendenser og konklusioner.

- **Adskillige kompetencer til aktivt medborgerskab i Nordens skolelovgivninger og læreplaner**

Overordnet set, er der et gennemgående fokus på flere forskellige kompetencer til aktivt medborgerskab både i de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskolen og alment gymnasium og i læreplanerne for samfundsfag i 9. klasse. Særligt kompetencerne demokratisk værdisæt, kritisk sans, deltagelsesevne og ansvarsbevidsthed er fremtrædende. Derudover er samfundsforståelse fremtrædende i størstedelen af de nordiske landes læreplaner. Fælles for fire af de fem kompetencer er, at de primært er forståelses- og refleksionsorienterede frem for handlingsorienterede.

- **Erhvervsuddannelsernes formål har markant mindre fokus på kompetencer til aktivt medborgerskab**

Der er et markant mindre fokus på kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes formålsparagraffer for erhvervsuddannelserne sammenlignet med de almene gymnasier og folkeskolen. I halvdelen af de nordiske landes formålsparagraffer for erhvervsuddannelserne er kun en til to kompetencer til aktivt medborgerskab til stede.

- **Begrænset fokus på elevers selvbestemmelse, medbestemmelse og samfundserfaring**

Der er ingen af de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelserne eller nordiske landes læreplaner for samfundsfag i 9. klasse, hvor samtlige kompetencer til aktivt medborgerskab optræder. De kompetencer, der er mindst fremtrædende er elevers samfundserfaring, selvbestemmelse og medbestemmelse.

1. *Samfundserfaring* – Der er ikke et fokus på, at eleverne skal få førstehåndserfaring og interagere med forskellige samfundsaktører, eller at de skal afprøve deres viden og kompetencer i en bredere kontekst end klasselokalet/skolens rammer. Der er således ikke fokus på, at elever lærer at deltage i samfundet gennem konkret erfaring med at deltage i samfundet.
2. *Selvbestemmelse* – Der er begrænset fokus på elevers valgfrihed og individuelle valg i forbindelse med deres læring og skolegang. Der er til gengæld fokus på selvstændighed og kritisk sans, hvilket kan ses som elementer af selvbestemmelse.

3. *Medbestemmelse* – Der er generelt et fokus på elevmedbestemmelse på egen læring i skolelovgivningerne. Dette fokus er dog sjældent at finde i lovgivningernes formålsparagraffer, ligesom fokuset på elevers medbestemmelse i lovgivningerne ikke er afspejlet i læreplanerne for samfundsfag på tværs af Norden. Ingen af de nordiske landes læreplaner har et eksplicit fokus på elevers medbestemmelse.
- **Begrænset fokus på elevers samarbejdsevne**
Kompetencen samarbejdsevne er i lav grad fremtrædende i de nordiske landes læreplaner for samfundsfag og i de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskolen, alment gymnasium og erhvervsuddannelserne.
  - **Forskel på vægtning af viden om samfundet og evne til deltagelse i samfundet**
Hvor der i de nordiske landes formålsparagraffer er et markant større fokus på elevers deltagelse i samfundet end på elevers viden om samfundet, er tendensen i de nordiske landes læreplaner omvendt, at der er et større fokus på elevers viden om samfund og demokrati end på elevers deltagelsesevne ift. samfundet og demokratiet. I de nordiske landes læreplaner ses derudover en tendens til, at elevers deltagelsesevne indgår som et formål for samfundsfag, men at det ikke specificeres, *hvordan* samfundsfag skal træne elevers deltagelsesevne i praksis.
  - **Elevråd og elevmedbestemmelse på skolen er begrænset til få elevers repræsentation**
Elevers ret til medbestemmelse på skolens virke kommer oftest til udtryk gennem elevrepræsentation i skolens beslutningsorganer og elevrådet. Her er elevrepræsentanternes ansvar dog i flere skolelove begrænset og fordelt på få elever. Ganske få landes skolelovgivninger har eksplicit fokus på, at samtlige af skolens elever skal have medbestemmelse på skolens virke.
  - **Medansvar for bæredygtighed findes i læreplaner, men i lav grad i uddannelsesformål**
I størstedelen af de nordiske landes læreplaner for samfundsfag er elevers ansvarsbevidsthed ift. bæredygtig udvikling, naturen eller miljøet nævnt. Dog har under halvdelen af de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskolerne og ungdomsuddannelserne et fokus herpå.
  - **Ligestilling er ikke gennemgående i fokus hverken i uddannelsesformål eller læreplaner**
Ligestilling er nævnt i fire af de otte nordiske landes læreplaner for samfundsfag og blot i fire af de i alt 24 uddannelsers formålsparagraffer for folkeskolen, alment gymnasium og erhvervsuddannelser.
  - **Kompetencer til aktivt medborgerskab er også at finde i andre fags læreplaner**
En kontrolanalyse af lærerplanerne for de danske fag biologi, dansk og kristendomskundskab viser, at kompetencer til aktivt medborgerskab ikke er unikt for faget samfundsfag, men ligeledes er at finde i andre danske sprog-, kultur- og naturfag. Læreplanen for biologi har tilmed et større fokus på kompetencer til aktivt medborgerskab end læreplanen for samfundsfag i kraft af fagets undersøgende tilgang.

1 Introduktion: Uddannelse til aktivt medborgerskab i skolen

De nordiske lande har alle forpligtet sig på FN's Verdensmål for en bæredygtig udvikling frem mod 2030. Uddannelse er en vigtig platform i omstillingen til en bæredygtig udvikling, og de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser har en særlig rolle, idet de er et fælles og alment dannende afsæt for alle elever uanset baggrund. De nordiske lande har et ansvar for, at Nordens unge bliver tilbudt de rammer og muligheder, der skal til, for at alle unge kan tilegne sig den viden og de færdigheder, som er nødvendige for demokratisk deltagelse og nødvendige for at bidrage til en bæredygtig udvikling. Dette ansvar og arbejde er en del af FN's Verdensmål 4 'Kvalitetsuddannelse' delmål 7. Se figur 1.

Ifølge undersøgelsen The International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) 2016 er nordiske unge optagede af globale problemstillinger og har stor viden om demokratiske institutioner, samfund og politik. De oplever høje grader af velfærd og ligestilling, har høje uddannelsesniveauer og i høj grad tillid til det offentlige system. Alligevel har nordiske unge bredt set et lavt demokratisk engagement (Bruun et al., 2017). Undersøgelsen peger således på en kløft mellem nordiske unges viden om demokrati og nordiske unges deltagelse i demokratiet. Se bilag 1 for et resumé af ICCS-undersøgelsen 2016.

Samtidig har de nordiske lande det til fælles, at de historisk set har haft et fokus på at fremme elevdeltagelse i beslutningsorganer såvel som i klasseværelset. Elevdeltagelse og -medbestemmelse har været set som en forudsætning for en demokratisk uddannelsesinstitution og en demokratisk dannelse (Arnesen & Lundahl 2006), (Mikkelsen 2004). I en dansk kontekst er der for eksempel i lovgivningen for folkeskolen klare intentioner om, at elever skal inddrages i blandt andet fastlæggelse af arbejdsformer, metoder og stofvalg (jævnfør folkeskolelovens §18, stk. 4²). Dog viser resultater fra den nationale trivselsmåling i folkeskolen, at eleverne kun i relativt lavt omfang oplever at blive inddraget i undervisningen³ (Børne-og Undervisningsministeriet 2020). Dette gør det interessant at undersøge, hvordan skolelovgivning og læreplaner i Norden

---

² § 18, stk. 4: 'På hvert klassetrin og i hvert fag samarbejder lærere og pædagoger, jævnfør § 29 a, løbende med den enkelte elev om fastlæggelse af de mål, der søges opfyldt. Elevens arbejde tilrettelægges under hensyntagen til disse mål. Fastlæggelse af arbejdsformer, metoder og stofvalg skal i videst muligt omfang foregå i samarbejde mellem lærere henholdsvis pædagoger, jævnfør § 29 a, og elever' (Bekendtgørelse af lov om Folkeskoleloven).

³ På spørgsmålet 'Er du og dine klassekammerater med til at bestemme, hvad I skal arbejde med i klassen' svarer 11,2 % af alle 4.-9. klasse elever i 2019/20 'Aldrig' og 31,2 % svarer 'Sjældent'. På spørgsmålet 'Lærerne sørger for, at elevernes idéer bliver brugt ind i undervisningen' svarer 6,7 % af alle 4.-9. klasse elever i 2019/20 'Helt uenig', 15,1 % svarer 'Uenig'. 43,9 % svarer 'Hverken enig eller uenig' (Børne-og Undervisningsministeriet, 2020).

har fokus på elevers demokratiske engagement, herunder elevers demokratiske medbestemmelse i skoleregi.

I forbindelse med Danmark og Rigsfællesskabets formandskab for Nordisk Ministerråd 2020, kortlægger Styrelsen for Undervisning og Kvalitet under projektet *'Nordens Unge i Bæredygtige Fællesskaber'*, hvordan de nordiske landes skolelovgivning for folkeskoler og ungdomsuddannelserne og læreplaner for samfundsfag i folkeskolen rammesætter og understøtter elevers demokratiske engagement – gennem et fokus på uddannelse til *aktivt medborgerskab*.

Dette skal bidrage til Nordisk Ministerråds 2030-vision om et sammenhængende, inkluderende og ligestillet, socialt bæredygtigt Norden med styrket kulturudveksling og velfærd (Nordisk Ministerråd, s.d.) gennem nordisk videndeling om demokratisk dannelse og deltagelse i uddannelsessystemet. Analysen skal endvidere bidrage til at skabe grobund for arbejdet mod FN's 2030-mål *'Kvalitetsuddannelse'*, hvor det anslås, at uddannelse i globalt medborgerskab og uddannelse for bæredygtig udvikling blandt andet bør integreres i nationale uddannelsespolitikker og læreplaner. Se figur 1.

Figur 1. Delmål 7 i Verdensmål 4 'Kvalitetsuddannelse' samt indikatoren herpå (4.7.1).

4.7.	Inden 2030 skal alle elever have tilegnet sig den viden og de færdigheder, som er nødvendig for at fremme bæredygtig udvikling, herunder bl.a. gennem undervisning i bæredygtig udvikling og bæredygtig livsstil, menneskerettigheder, ligestilling mellem kønnene, fremme af en fredelig og ikkevoldelig kultur, globalt medborgerskab samt anerkendelse af kulturel mangfoldighed og af kulturens bidrag til bæredygtig udvikling.	4.7.1.	Graden af integration af (i) uddannelse i globalt medborgerskab og (ii) uddannelse for bæredygtig udvikling, herunder ligestilling mellem kønnene og menneskerettigheder, på alle niveauer i: (a) nationale uddannelsespolitikker, (b) læreplaner, (c) læreruddannelse og (d) elevbedømmelse.

Kilde: *Verdensmaalene.dk (s.d.)*

2 Metode

2.1 Analysens formål, fokus og forbehold

Analysen er gennemført som en komparativ dokumentanalyse af de nordiske landes læreplaner og skolelovgivninger. Dette er gjort med udgangspunkt i begrebet aktivt medborgerskab som et samlende begreb for elevers demokratiske engagement (ICCS), medbestemmelse (dansk trivselsmåling i folkeskolen 2020) og kompetencer til globalt medborgerskab og bæredygtig udvikling (FN's verdensmål 4.7). Et fokus på aktivt medborgerskab er valgt, for at belyse nordiske unges uddannelse til deltagelse i samfundet og fællesskaber.

Med afsæt i OECD's Learning Compass 2030 (OECD, 2019a) og Europarådets Reference Framework of Competences for Democratic Culture (Europarådet, 2018) er aktivt medborgerskab i denne analyse defineret som det, at man:

- Tager kritisk stilling, træffer reflekterede valg og sætter sin erfaring, viden, evner og værdier i spil gennem selvbestemmelse, medbestemmelse og/eller medansvar – for sig selv og i fælleskab med andre
- Har forståelse og respekt for samfundets demokratiske institutioner, processer og rettigheder samt værdierne åndsfrihed, ligestilling, tolerance, solidaritet og ansvar
- Deltager på den baggrund i det demokratiske samfund. Det kan både være politisk og ikke-politisk, og det kan være på alle niveauer (lokalt, nationalt og globalt).

Aktivt medborgerskab kan komme til udtryk som stillingtagen, støtteerklæring, medlemskab, deltagelse eller andre former for engagement i såvel lokale, nationale og globale foreninger, politiske organiseringer, bevægelser med videre. Aktivt medborgerskab forstås dermed som et bredt begreb, der rækker ud over konkret og fysisk deltagelse og som kan finde sted i relation til skolen såvel som udenfor.

Analysen undersøger også elevers ret til medbestemmelse i skoleregi. Denne del af analysen tager udgangspunkt i begrebet Student Agency, som det anvendes i OECD Learning Compass 2030. Student Agency beror på princippet om, at elever har agens og derfor er medskabere i læringsprocesser (OECD, 2019a). Selv- og medbestemmelse er bredspektrede og kontekstafhængige begreber. Det betyder blandt andet, at elevers selv- og medbestemmelse ikke altid er mulig eller hensigtsmæssig, men at en række forhold spiller ind, såsom lovgivning, elevers alder og modenhed, stoffets kompleksitet, med videre.

Analysen har til formål at belyse, hvorvidt og hvordan de lovgivningsmæssige rammer for nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelsers undervisning (læreplaner) og organisering (skolelovgivning) rammesæt-ter unges uddannelse til aktivt medborgerskab i skolen samt unges indflydelse på deres skolegang. Dette gør analysen ved at undersøge,

- *hvorvidt og hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab er i fokus i formålsparagrafferne for de nordiske landes folkeskoler, almene gymnasier og erhvervsuddannelser*
- *hvorvidt og hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab er i fokus i folkeskolers læreplaner for samfundsfag i 9. klasse i de nordiske lande.*
- *hvorvidt og hvordan elevers rettigheder til selv- og medbestemmelse på egen læring samt skolens virke er i fokus i skolelovgivning for de nordiske landes folkeskoler, almene gymnasier og erhvervsuddannelser*

Se bilag 2 for et overblik over de overordnede forskelle og ligheder i opbygningen af uddannelserne i folkeskolen, alment gymnasium og erhvervsuddannelserne i de nordiske lande, samt bilag 3 for et overblik over forskelle og ligheder i samfundsfag og læreplanen herfor. Se bilag 4 for en nærmere beskrivelse af de metodiske valg i analysen.

Metodiske forbehold

Analysen identificerer de overordnede tendenser i de nordiske landes skolelovgivninger og læreplaner samt fremviser, hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab er beskrevet forskelligt i de analyserede data. Analysens fund skal læses med en række metodiske forbehold, som har betydning for sammenligningsgrundlaget på tværs af de landespecifikke data. Blandt andet begrænsninger i analysefokus, oversættelse, kulturspecifikke læsninger og sammenligninger, sprogbarrierer og materialeafgrænsning (se bilag 4 for en uddybning af disse forbehold).

Analysen er en dokumentanalyse af empiri (lovgivning og læreplaner), og analysens resultater kan dermed bidrage til diskussioner om, hvorvidt og hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab skal være et nationalt fokus i skolelovgivning og læreplaner. Det står uden for rammerne af analysen at besvare, hvordan disse kompetencer i lovgivning og læreplaner udmøntes i praksis og hvorvidt kompetencerne optræder i lokale retningslinjer eller lokale praksisser.

2.2 Operationalisering af aktivt medborgerskab

For at afdække, hvorvidt og hvordan uddannelse til aktivt medborgerskab kommer til udtryk i lovgivning og læreplaner, er uddannelse til aktivt medborgerskab operationaliseret som en række kompetencer. Begrebet kompetence skal her forstås som et paraplybegreb for den enkeltes ressourcer – evner, værdier og viden – der er nødvendige, for at kunne handle som aktiv medborger (Europarådet, 2018: 14).

Til brug for analysen er aktivt medborgerskab operationaliseret som ni kompetencer med udgangspunkt i definitionen af aktivt medborgerskab (se afsnit 2.1) og med inspiration fra Europarådets koncept Uddannelse for demokratisk medborgerskab (Europarådet, 2018: 72) og værktøj Reference Framework of Competences for *Democratic Culture*⁴. Se figur 2.

De ni kompetencer er specificeret som elevers kompetencer til aktivt medborgerskab i en undervisnings- og skolekontekst.

Nedenfor beskrives hver kompetence med eksempler på, hvordan kompetencen kan komme til udtryk i lære-planer og lovgivninger.

Figur 2. Kompetencer til aktivt medborgerskab.

- **Samfundsforståelse** – Elevers viden om demokrati og samfundsforhold
F.eks. kendskab til det politiske system, velfærdssamfundet, samfundsøkonomi og samfundsmæssige strukturer.

---

⁴ 'Reference Framework of Competences for Democratic Culture' (RFCDC) er udarbejdet af Europarådet på tværs af de europæiske lande, og har til formål at understøtte og udvikle demokrati hos europæiske unge. RFCDC indebærer 20 kompetencer, der er delt op i fire kategorier.

- **Deltagelsesevne**⁵ – *Elevens evne til samfundsmæssig deltagelse og praksiserfaring med at deltage*
F.eks. deltagelse og handling i praksis gennem egne undersøgelser.
- **Samfundserfaring** – *Elevens førstehåndserfaring med samfundets instanser og aktører*
F.eks. virksomhedsbesøg, praktik og feltarbejde.
- **Samarbejdsevne** – *Elevens fællesskabsforståelse og relationelle kompetencer*
F.eks. samarbejde i praksis og forståelse for relationer og fællesskab.
- **Demokratisk værdisæt** – *Elevens forståelse og respekt for demokratiske værdier og principper*
F.eks. forståelse for ytringsfrihed, ligeværd, rettigheder, tolerance og respekt for diversitet.
- **Ansvarsbevidsthed** – *Elevens ansvarsfølelse, retfærdighedssans og miljøbevidsthed*
F.eks. bevidsthed om egen adfærd, bæredygtig udvikling og medansvar over for medmennesker, samfund og natur.
- **Kritisk sans** – *Elevens analytiske evne, evne til kritisk tænkning og selvstændig stillingtagen*
F.eks. selvstændig, analytisk tænkning, vurdering og kildekritik.
- **Medbestemmelse** – *Elevens indflydelse*
F.eks. indflydelse på undervisningen, man deltager i, samt skolens virke gennem inklusion i beslutningsprocesser.
- **Selvbestemmelse** – *Elevens agens*
F.eks. valgfrihed ift. egen læring gennem valgfag og ansvar for egen læring gennem selvvalgte emner og opgaver.

For en uddybende beskrivelse af kompetencerne, se bilag 5.

Mens første del af analysen afdækker forekomsten af de ni kompetencer til aktivt medborgerskab i lovgivningernes formålsparagraffer og i læreplanerne, undersøger den anden del af analysen, hvilke elevrettigheder de nordiske landes lovgivninger giver ift. selv- og medbestemmelse.

Derudover har analysen et fokus på ligestilling mellem kønnene og bæredygtig udvikling.

- Ligestilling mellem kønnene er en grundpille i de nordiske velfærdssamfund (Nordisk Samarbejde, s.d.). Lige rettigheder og muligheder uanset køn er væsentligt for demokratisk deltagelse⁶ (Bladini 2017: 59). Derfor er det i analysen også undersøgt, hvorvidt lovgivningerne og læreplanerne på tværs af Norden har et fokus på ligestilling.

---

⁵ Kompetencen *deltagelsesevne* omfatter både målet om at uddanne elever til samfundsdeltagere og konkrete deltagelsesaktiviteter i skolen.

⁶ Ligestilling er centralt ift. demokratisk deltagelse, da kønsimplikationerne for deltagelse endnu ikke er elimineret i de nordiske lande. Blandt andet peger en rapport fra *Nordisk information for kundskab om køn* fra 2017 på, at piger og kvinder afholder sig fra at deltage i den offentlige debat, fordi de oplever seksuel chikane, og særligt online og i digitale miljøer er der behov for opmærksomhed på *hate speech* og digital mobning for at fremme lige deltagelse (Bladini, 2017).

- Bæredygtig udvikling. Denne analyses udgangspunkt i kompetencer til aktivt medborgerskab hviler blandt andet på FN's Verdensmål 4.7's mål om, at alle elever skal have tilegnet sig den viden og de færdigheder, som er nødvendige for at fremme bæredygtig udvikling i 2030. Bæredygtig udvikling har således et selvstændigt fokus i denne analyse, og kan ses som et underemne til kompetencen ansvarsbevidsthed grundet de krav, bæredygtig udvikling stiller til den enkelte ift. medansvar for natur, miljø, klima, samfund og hinanden, lokalt og globalt.

Analysetilgang

Analysens metode baserer sig på en komparativ, kvalitativ tekstfortolkning. Konkret er der for alle analyserede materialer foretaget en vurdering af, hvorvidt de ni kompetencer til aktivt medborgerskab er til stede og i hvilken grad. Her er der skelnet mellem, hvorvidt en given kompetence til aktivt medborgerskab,

- **ikke** er til stede (0)
- er **til stede**, det vil sige nævnt kort en eller to gange (1)
- er **centralt til stede**, det vil sige beskrevet uddybende, nævnt tre eller flere gange, indgår i overskrift eller nævnt som det første i formål/indhold/mål (2)

Disse variationer af tilstedeværelse er kvantificeret som 0, 1 og 2. Kvantificeringen er anvendt som et redskab til at danne et overblik over de otte landes data og til at belyse de brede tendenser. Denne kvantificering af kvalitative vurderinger skal læses med en række forbehold. Se bilag 4 for analysens forbehold.

3 Analyse

Resultaterne af den komparative analyse er sammenfattet i følgende tre afsnit:

- Første afsnit beskriver, hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab optræder i formålet for folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelserne i Norden gennem formålsparagrafferne i skolelovgivningerne (afsnit 3.1).
- Andet afsnit beskriver, hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab optræder i de nordiske landes læreplaner for samfundsfag i 9. klasse i folkeskolen. Afsnittet sammenholder også fokuset på kompetencer til aktivt medborgerskab i henholdsvis uddannelsernes formål og i læreplanernes fagformål, fagindhold og fagmål (afsnit 3.2).
- I tredje afsnit behandles øvrige paragraffer i de nordiske landes skolelovgivninger for folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelserne med relevans for elevers ret til medbestemmelse på egen læring, tilrettelæggelse af undervisningen samt skolens virke (afsnit 3.3).

Der refereres løbende til landenes lovgivninger og læreplaner. Disse referencer findes som forkortelser i fodnoter og fremgår i bilag 6 og 7.

3.1 Kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes formålsparagraffer

Dette afsnit præsenterer analysen af kompetencer til aktivt medborgerskab i formålsparagrafferne for de nordiske landes skolelovgivninger for folkeskole og ungdomsuddannelser.

Hvorfor formålsparagrafferne

Formålsparagraffen i en skolelovgivning beskriver, hvad der er målet med en given uddannelse. Formålsparagraffen er dermed en indikation på, hvad man som samfund finder centralt for elevernes læring og udbytte af en uddannelse. Samtidig er formålsparagraffen rammesættende for hele uddannelsens virke. Når det ønskes at afdække, hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab er tænkt ind i folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelserne, er uddannelsernes formålsparagraf derfor et relevant aspekt at undersøge.

3.1.1 Analyseresultater

Adskillige kompetencer til aktivt medborgerskab i formålene for folkeskoler og ungdomsuddannelser

Fælles for formålsparagrafferne i alle de nordiske lande og på alle uddannelsesniveauer⁷ er, at en eller flere kompetencer til aktivt medborgerskab optræder. Dog er der ingen eksempler på en formålsparagraf, hvor samtlige ni kompetencer til aktivt medborgerskab forekommer.

De nordiske landes folkeskoler og almene gymnasier har et større fokus på aktivt medborgerskab end erhvervsuddannelserne, og her rummer stort set alle formålsparagraffer fem eller seks af de ni kompetencer til aktivt medborgerskab⁸. Dog er det kun lidt over halvdelen af de tilstedeværende kompetencer til aktivt medborgerskab, der har et centralt fokus⁹. Eksempler på formålsparagraffer, der ikke blot rummer et højt antal kompetencer til aktivt medborgerskab, men hvor disse kompetencer også er centralt til stede kan nævnes formålsparagrafferne for den norske og grønlandske folkeskole og det almene gymnasium, samt formålsparagraffen for den færøske og islandske folkeskole og dansk alment gymnasium.

Nedenstående figur viser tilstedeværelsen af de ni kompetencer til aktivt medborgerskab i de otte landes formål for henholdsvis de nordiske landes folkeskoler, almene gymnasier og erhvervsuddannelser.

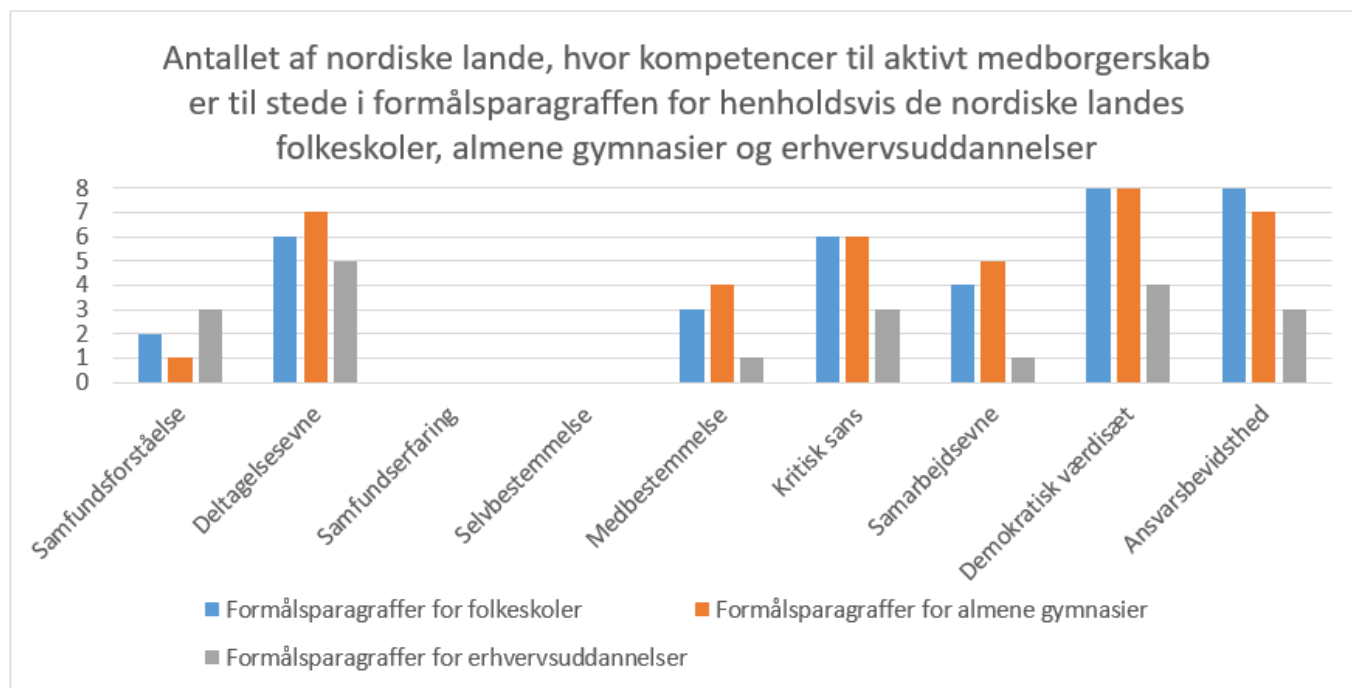
---

⁷ Med undtagelse af de ålandske erhvervsuddannelser (AX.E.).

⁸ Med undtagelse af den finske folkeskole og almene gymnasium, islandske almene gymnasium og svenske folkeskole.

⁹ I analysen er der foretaget en skelnen mellem, hvorvidt en given kompetence til aktivt medborgerskab er fraværende, til stede eller centralt til stede. Se afsnit 2.2.

Figur 3. Tilstedeværelsen af kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes formålsparagraffer.

Figuren viser på en skala fra 0-8, i hvor mange af de otte lande den givne kompetence er til stede for henholdsvis de nordiske landes folkeskoler, almene gymnasier og erhvervsuddannelser. Figuren forholder sig ikke til, hvorvidt kompetencerne er til stede eller centralt til stede, men blot om de er til stede eller fraværende.

Begrænset fokus på aktivt medborgerskab i erhvervsuddannelsernes formål

Formålene for de nordiske landes erhvervsuddannelser rummer generelt set et begrænset fokus på aktivt medborgerskab. For halvdelen af de nordiske landes formålsparagraffer for erhvervsuddannelserne gælder det, at kun en til to kompetencer til aktivt medborgerskab er til stede, og under en tredjedel af disse har et centralt fokus i formålsparagraffen. Blandt erhvervsuddannelserne er der ingen af kompetencerne til aktivt medborgerskab, der går igen i samtlige nordiske landes formålsparagraffer. *Demokratisk værdisæt* og *deltagelseevne* går igen i halvdelen af de nordiske landes formålsparagraffer for erhvervsuddannelserne. Sidstnævnte kommer blandt andet til udtryk¹⁰ som, '*bidrage til at udvikle de uddannelsessøgendes interesse for og evne til aktiv medvirken i et demokratisk samfund*' (Danmark)¹¹ og '*bidrage til udviklingen af elevens (...) initiativ*' (Grønland)¹². Formålsparagrafferne for erhvervsuddannelserne har samlet set et meget begrænset fokus på de resterende kompetencer til aktivt medborgerskab.

¹⁰ Her er valgt eksempler, der afspejler det gængse fokus på den givne kompetence i landenes formålsparagraffer.

¹¹ Lovgivning for danske erhvervsuddannelser (DK.E.1., kap.1, § 1, stk. 7).

¹² Lovgivning for grønlandske erhvervsuddannelser (GL.E.1., § 17, stk. 3).

Her skal det nævnes, at erhvervsuddannelserne ikke har samme fokus på almen uddannelse som folkeskolen og det almene gymnasium, og at størstedelen af skolegangen på erhvervsuddannelserne foregår på en arbejdsplads frem for i skolen.

Den svenske og særligt den norske formålsparagraf for erhvervsuddannelserne skiller sig ud ved at have fokus på væsentligt flere kompetencer til aktivt medborgerskab end de resterende nordiske lande. I begge tilfælde er fem af de ni kompetencer til aktivt medborgerskab til stede. Eksempler herpå er *'Uddannelsen skal også formidle og forankre respekten for menneskerettighederne og de grundlæggende demokratiske værdier, som det svenske samfund hviler på (...)* fremme den omfattende personlige udvikling af børn og studerende til aktive, kreative, kompetente og ansvarlige individer og borgere' (Sverige)¹³ og *'Eleverne og lærlingene skal lære at tænke kritisk og handle etisk og miljøbevidst. De skal have et fælles ansvar og retten til at deltage'* (Norge)¹⁴. Disse to lande er kendetegnet ved at have fælles skolelovgivning og formålsparagraf for folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelser som de eneste lande i Norden. De fælles formålsparagraffer sikrer således et ensartet fokus på aktivt medborgerskab på erhvervsuddannelserne som på folkeskolen og i alment gymnasium.

Ensartede formålsparagraffer mellem uddannelserne sikrer dog ikke nødvendigvis et stort fokus på aktivt medborgerskab. Eksempelvis er der i Island og Finland fælles formålsparagraf for det almene gymnasium og erhvervsuddannelser¹⁵, og formålsparagrafferne i de to lande har det laveste fokus på aktivt medborgerskab blandt de nordiske landes formålsparagraffer for de almene gymnasium.

Demokratisk værdisæt dominerer

De mest fremtrædende og gennemgående kompetencer til aktivt medborgerskab i formålene for de nordiske landes folkeskoler og almene gymnasier er *demokratisk værdisæt, ansvarsbevidsthed, deltagelsesevne og kritisk sans*. Disse fire kompetencer forekommer i størstedelen af de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskoler og almene gymnasier, som det fremgår af figur 3 ovenfor. Her ses også, hvordan *ansvarsbevidsthed* og *demokratisk værdisæt* forekommer i samtlige landes formålsparagraffer for folkeskolen. I over halvdelen af tilfældene udgør disse kompetencer en central del af folkeskolens formål. For det almene gymnasium er disse to kompetencer ligeledes i fokus i stort set alle de nordiske landes formål. Til sammenligning, har blot halvdelen af de nordiske landes formålsparagraffer for erhvervsuddannelserne fokus på *demokratiske værdisæt* og under halvdelen fokus på *ansvarsbevidsthed*. Ingen har fokus på disse kompetencer i central grad¹⁶.

---

¹³ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE.1., kap. 1, § 4).

¹⁴ Lovgivning for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (NO.FGE., kap. 1, § 1-1).

¹⁵ Lovgivning for islandsk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (IS.GE, kap. 1, § 2) (I nærværende notat er islandsk lovgivning oversat fra 'section' til 'kap.' og 'article' til '§').

og lovgivning for finsk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (FI.G., kap. 1, § 2) (IS.E., kap. 1, § 2).

¹⁶ Med undtagelse af Norge, der som tidligere nævnt har fælles formålsparagraf for alle tre uddannelser.

Demokratisk værdisæt kommer særligt til udtryk som et fokus på *'lighed, demokratisk samarbejde'*¹⁷, *'hensynsfuldhed, tilgivelse og respekt for menneskets værd og folks livsvilkår'*¹⁸, *'kulturel diversitet og respekt for individets overbevisninger,*¹⁹ *'nultolerance over for diskrimination'*²⁰ og at *'uddannelsen skal også formidle og forankre respekten for menneskerettighederne og de grundlæggende demokratiske værdier'*²¹.

Som en del af kompetencen *demokratisk værdisæt*, er det i analysen undersøgt, hvorvidt formålsparagrafferne på tværs af Norden har fokus på ligestilling. Her finder vi, at ligestilling²² specifikt er nævnt i fire af de i alt 24 formålsparagraffer for de otte landes folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser, og at ligestilling *mellem kønnene* specifikt er nævnt i tre²³ af disse. Ni formålsparagraffer har fokus på *'ligeværd,' 'lighed' og 'jævnbyrdighed'*, der i denne analyse ikke sidestilles med ligestilling. Der er således et generelt fokus på demokratiske værdier i de nordiske landes formålsparagraffer, men i lav grad et eksplicit fokus på ligestilling mellem kønnene.

Gennemgående fokus på ansvar, men ikke på bæredygtighed

Ligesom kompetencen *demokratisk værdisæt*, er *ansvarsbevidsthed* et gennemgående fokus i de nordiske landes folkeskoler og almene gymnasiers formålsparagraffer. Dette fokus kommer hyppigst til udtryk som et overordnet fokus på elevers ansvarsbevidsthed, for eksempel *'moraliske værdier og ansvarlighed'* (Island)²⁴, *'ansvarlige individer'* (Sverige)²⁵, *'medansvar'* (Grønland)²⁶, *'ansvarsfølelse'* (Grønland)²⁷ og *'elevers udvikling til etisk ansvarlige samfundsmedlemmer'* (Finland)²⁸.

Elevers *ansvarsbevidsthed* ift. miljø, natur og bæredygtig udvikling er ikke et gennemgående fokus i de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskole, det almene gymnasium og erhvervsuddannelserne. Der er fokus på ansvarlighed over for natur og miljø i ti af de i alt 24 uddannelsers formål. Ingen af disse ti er erhvervsuddannelser²⁹. Til sammenligning er elevers medansvar ift. bæredygtig udvikling, natur eller miljø nævnt i størstedelen af de nordiske landes læreplaner for samfundsfag (se side 30).

---

¹⁷ Lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 1, § 2).

¹⁸ Lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 1, § 2).

¹⁹ Lovgivning for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (NO.FGE, kap. 1, § 1-1).

²⁰ Lovgivning for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (NO.FGE, kap. 1, § 1-1).

²¹ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE1, kap. 1, § 4).

²² Ligestilling er nævnt i formålsparagraffen for ålandsk folkeskole og almene gymnasium, det danske almene gymnasium og det færøske almene gymnasium. Optællingen dækker udelukkende begrebet 'ligestilling'. Begreberne 'ligeværd' (grønlandsk almene gymnasium, dansk folkeskole og almene gymnasium), 'jævnbyrdighed' (færøsk folkeskole), 'lighed i samfundet' (finsk folkeskole) og 'equality' (finsk folkeskole, norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser) er ikke talt med. Grundet oversættelse af de nordiske landes formålsparagraffer kan der her være fejl i opgørelsen.

²³ Nævnes i formålsparagraffen for det ålandske almene gymnasium, den ålandske folkeskole samt det danske almene gymnasium.

²⁴ Lovgivning for islandsk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (IS.GE, kap. 1, § 2).

²⁵ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE1, kap. 1, § 4).

²⁶ Lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 2, § 2, stk. 1).

²⁷ Lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 2, § 2, stk. 4).

²⁸ Lovgivning for finsk folkeskole (FI.F., kap. 1, § 2).

²⁹ Med undtagelse af den norske, fælles formålsparagraf for de norske uddannelser.

I formålsparagrafferne bliver selve begrebet *'Bæredygtig udvikling'* udelukkende nævnt i færøsk sammenhæng, hvor det færøske formål for det almene gymnasium indebærer, at elever skal *'arbejde for en bæredygtig udvikling af samfundet'*³⁰. I formålet for folkeskolen i Island, Færøerne, Norge og Åland nævnes miljømæssig bevidsthed³¹, og i formålet for den danske og færøske folkeskole samt formålene for det danske og grønlandske almene gymnasium er der fokus på ansvarlighed over for naturen³². Den ålandske folkeskole skiller sig ud ved, at folkeskolens aktiviteter skal være *'baseret på økologiske grundlæggende principper og kendetegnet ved respekt for og hensyntagen til miljøet'*³³. I lyset af 2030-målet om, at alle elever skal have viden og færdigheder til at bidrage til en bæredygtig udvikling, kan der stilles spørgsmålstejn ved, om elevers medansvar for bæredygtig udvikling, natur og miljø bør fremgå tydeligt i formålsparagrafferne for de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser.

Nordisk opmærksomhed på deltagelsesevne

I formålsparagrafferne for de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser er der relativt stort fokus på *deltagelsesevne*. Dette kommer blandt andet til udtryk som, at *'folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse (...) i et samfund med frihed og folkestyre'* (Danmark)³⁴, *'Uddannelsen skal designes så den (...) forbereder elever til aktive livsvalg'* og giver *'god basis for aktiv deltagelse i socialt liv'* (Sverige)³⁵, og *'Folkeskolen skal tilbyde et sundt og trygt læringsmiljø, der fremmer elevens evne til (...) engagement'* (Grønland)³⁶.

Deltagelsesevne er således nævnt i flertallet af formålsparagrafferne for de nordiske landes uddannelser som et af målene med uddannelsernes organisering og indhold. Analysen peger dermed på, at der i de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser er et fokus på, at elever uddannes til at deltage aktivt i samfundet. Et fokus som tilmed er mere gennemgående end fokuset på elevers viden om samfundsforhold. De nordiske landes skolelovgivninger afspejler således ikke den kløft mellem *'viden om'* demokrati og demokratisk engagement, som ICCS-rapporten 2016 finder.

Intet fokus på elevers selvbestemmelse og interaktion med samfundsaktører

Analysen fandt syv ud af ni kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskolerne og ungdomsuddannelserne. De to kompetencer *selvbestemmelse* og *samfundserfaring* er ikke nævnt i nogen af de otte landes formålsparagraffer for hverken

---

³⁰ Lovgivning for færøsk alment gymnasium (FO.G., kap. 1, § 1, stk. 6).

³¹ *'Individets pligter i et samfund, over for miljøet og verden'* (Lovgivning for islandsk folkeskole, IS.F., § 24), *'Eleven skal blive bevidst om tekniske og miljømæssige og andre udfordringer'* (Lovgivning for færøsk alment gymnasium, FO.G., kap. 1, § 1, stk. 6), *'respekt for menneskelig værdighed og natur'* og *'etisk og miljømæssig bevidsthed'* (Lovgivning for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser, NO.FGE, kap. 1, § 1-1).

³² Udvikle forståelse for *'menneskernes samspil med naturen'* (Lovgivning for færøsk folkeskole, FO.F., kap. 1, § 2, stk. 3) (Lovgivning for dansk folkeskole, DK.F.1., kap. 1, § 1, stk. 1) *'Forholde sig reflekteret og ansvarligt til deres omverdenen: medmennesker, natur og samfund, samt til deres udvikling'* (Lovgivning for dansk alment gymnasium, DK.G.2., kap. 1, stk. 3) (Lovgivning for grønlandsk alment gymnasium, GL.G., kap. 1, § 3).

³³ Lovgivning for ålandsk folkeskole (AX.F., kap. 1, § 2).

³⁴ Lovgivning for dansk folkeskole (DK.F.1., kap. 1, § 1, stk. 3).

³⁵ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE1, kap. 10, § 2).

³⁶ Lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 2, § 2, stk. 2).

folkeskolen, det almene gymnasium eller erhvervsuddannelserne. *Selvbestemmelse* forstås som elevernes individuelle valg og indflydelse – i en skolekontekst på egen læring og sin skolegang og uddannelse. *Samfundserfaring* forstås som elevernes førstehåndserfaring med andre samfundsinstitanser end skolen. Elevernes *selvbestemmelse* i forbindelse med deres skolegang og undervisning samt førstehåndserfaring med andre samfundsinstitanser end skolen er således ikke en del af formålet med de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser. Trods fraværet af et eksplicit fokus på elevernes mulighed for valgfrihed og individuelle valg i forbindelse med deres læring og skolegang i formålsparagraffen, er der til gengæld et bredt fokus på elevernes selvstændighed og *kritiske sans* i de nordiske landes formålsparagraffer, hvilket kan ses som forudsættende kompetencer til *selvbestemmelse*.

Begrænset fokus på elevernes indflydelse og viden om demokrati og samfund

To andre kompetencer forekommer kun i et beskedent omfang; det er elevernes *samfundsforståelse* og *medbestemmelse*. *Samfundsforståelse* forstås som elevernes viden om demokrati og samfundsforhold, og er således det aspekt af aktivt medborgerskab, som ICCS-undersøgelsen (2016) peger på, at nordiske unge mestrer. Det er derfor interessant, at denne kompetence ikke er et centralt fokus i nogen af formålene for de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser, men kun er italesat i fem ud af 24 formålsparagraffer.

Medbestemmelse forstås som elevernes indflydelse på for eksempel aktiviteter i undervisningen. Elevernes *medbestemmelse* er kun nævnt i en tredjedel af de 24 formålsparagraffer, og kun i formålsparagraffen for det danske, grønlandske og ålandske almene gymnasium samt den færøske folkeskole, er der et centralt fokus på elevernes *medbestemmelse*. Dette kommer for eksempel til udtryk ved, at '*studerende får indflydelse, medansvar og deltagelse i planlægningen og gennemførelsen af studierne*' (Åland)³⁷, og at '*uddannelserne og institutionskulturen som helhed skal forberede eleverne til medbestemmelse, medansvar (...). Undervisningen og hele skolens dagliv må derfor bygge på (...) demokrati*' (Danmark³⁸, Grønland³⁹, Færøerne⁴⁰).

Elevernes *medbestemmelse* er således ikke et gennemgående fokus i de nordiske landes formålsparagraffer. Samtidig er dette fokus eller mangel på samme ikke konsekvent mellem folkeskole og ungdomsuddannelser.

I de færøske formålsparagraffer⁴¹ er det kun i folkeskolen, der er et eksplicit fokus på elevernes *medbestemmelse*. I de grønlandske og ålandske formålsparagraffer⁴² er det kun i det almene gymnasium, der er et eksplicit fokus på elevernes *medbestemmelse*, og i de danske formålsparagraffer⁴³ er der centralt fokus på elevernes *medbestemmelse* på det almene gymnasium, et mindre

---

³⁷ Lovgivning for ålandsk alment gymnasium (AX.G., kap. 1, § 3).

³⁸ Lovgivning for dansk alment gymnasium (DK.G.2., kap. 1, § 1 stk. 4).

³⁹ Lovgivning for grønlandsk alment gymnasium (GL.G., kap. 1, § 3, stk. 2).

⁴⁰ Lovgivning for færøsk folkeskole (FO.F., kap. 1, § 2, stk. 3).

⁴¹ Lovgivning for færøsk folkeskole (FO.F., kap. 1, § 2, stk. 3).

⁴² Lovgivning for grønlandsk alment gymnasium (GL.G., kap. 1, § 3, stk. 2) og ålandsk alment gymnasium (AX.G., kap. 1, § 3).

⁴³ Lovgivning for dansk alment gymnasium (DK.G.2., kap. 1, § 1 stk. 4) og for dansk folkeskole (DK.F.1., kap. 1, § 1, stk. 3).

fokus i folkeskolen, og intet fokus på erhvervsuddannelserne. Generelt er der intet fokus på elevers *medbestemmelse* i formålsparagrafferne for erhvervsuddannelserne⁴⁴.

Begrænset fokus på elevers samarbejdsevne

En anden kompetence, der er relativt fraværende i formålsparagrafferne for folkeskolen og ungdomsuddannelserne er kompetencen *samarbejdsevne*. Fraværet gør sig særligt gældende for erhvervsuddannelserne. Kun i de svenske formålsparagraffer⁴⁵ er et konsekvent fokus på dette for alle tre uddannelser, og kun i formålsparagrafferne for ålandsk alment gymnasium, svensk folkeskole og grønlandsk folkeskole og almene gymnasium er der et centralt fokus på samarbejde. Dette kommer til udtryk som: *'Uddannelsen vil fremme (...) social og kommunikativ kompetence, samarbejdsevne'* (Åland)⁴⁶, *'Uddannelsen skal give alsidige kontakter, social netværk, give en god basis for aktiv deltagelse i socialt liv'* (Sverige)⁴⁷, *'Folkeskolens opgave er (...) at fremme elevens (...) sociale og emotionelle udvikling' og 'at styrke (...) samarbejde mellem eleverne og mellem lærerne og eleven'* (Grønland)⁴⁸. Alt i alt er samarbejde eller fællesskab kun nævnt i ti af de i alt 24 formålsparagraffer for folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelserne i de nordiske lande. Ingen af disse ti er formålsparagraffer for erhvervsuddannelser med undtagelse af den svenske.

3.1.2 Delkonklusion

- Adskillige kompetencer til aktivt medborgerskab er at finde i formålsparagrafferne for de nordiske landes folkeskoler og almene gymnasier, og dermed i visionerne for nordiske unge og deres uddannelse.
- Der er ingen formålsparagraffer, hvor samtlige ni kompetencer til aktivt medborgerskab er i fokus, og der er generelt et fravær af kompetencer til aktivt medborgerskab i erhvervsuddannelsernes formål. Ved et ønske om et øget fokus på uddannelse til aktivt medborgerskab, kan der således med fordel fremskrives et tydeligere fokus på kompetencer hertil i uddannelsernes formål.
- De mest fremtrædende kompetencer til aktivt medborgerskab er *demokratisk værdisæt, ansvarsbevidsthed, kritisk sans og deltagelsesevne*. Elevers *selvbestemmelse* og *samfundserfaring* er fraværende i samtlige 24 formålsparagraffer, og elevers *medbestemmelse*, *samarbejdsevne* og *samfundsforståelse* er generelt i fokus i lav grad. Det tegner et fælles billede på tværs af de nordiske lande, hvor elevers *selv- og medbestemmelse* ikke italesættes eksplicit i

---

⁴⁴ Med undtagelse af den norske fælles formålsparagraf for folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelser *'Eleverne skal have fælles ansvar og ret til at deltage'* (Lovgivning for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser, NO.FGE, kap. 1, § 1-1).

⁴⁵ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE1, kap. 10, § 2; SE.FGE1, kap. 15, § 2).

⁴⁶ Lovgivning for ålandsk alment gymnasium (AX.G., kap. 1, § 3).

⁴⁷ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE1, kap. 15, § 2).

⁴⁸ Lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 2, § 2, stk. 1).

uddannelsernes formål, ligesom elevers samarbejde og interaktion med samfundsaktører uden for skolen heller ikke har en central plads.

- Formålsparagrafferne har samlet set større fokus på elevers deltagelse i samfundet (*deltagelsesevne*) end elevers viden om demokrati og samfund (*samfundsforståelse*), hvilket er interessant ift. ICCS-rapporten fra 2016, der finder, at unge i Norden har stor viden om samfundet, men manglende demokratisk engagement.

3.2 Kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes læreplaner for samfundsfag

Dette afsnit præsenterer resultaterne af analysen af kompetencer til aktivt medborgerskab i læreplaner for samfundsfag i 9. klasse i Norden, og besvarer spørgsmålet, hvordan og i hvilken grad kompetencer til aktivt medborgerskab er integreret i læreplanernes fagformål, fagindhold, fagmål og bedømmelsesform på tværs af Norden. Afsnittet præsenterer ligeledes resultaterne fra en supplerende komparativ kontrolanalyse af tre danske fags læreplaner; dansk, biologi og kristendomskundskab, med henblik på at undersøge, om forekomsten af kompetencer til aktivt medborgerskab er unik for læreplanen i faget samfundsfag.

Hvorfor læreplanerne for samfundsfag

De nordiske landes læreplaner fungerer som lovpligtige – og i enkelte tilfælde delvist lovpligtige og delvist vejledende⁴⁹ – rammer for undervisningen i hvert fag (se bilag 3). Læreplaner er nationale retningslinjer for, hvad et fag skal indeholde, og hvad elever skal lære i faget (blandt andet Folkeskoleloven, § 10, stk. 3 (DK), Skolverket (s.d.) (SE), Utdanningsdirektoratet (s.d.) (NO)). Det er derfor relevant at se på læreplaner for at undersøge, i hvor høj grad kompetencer til aktivt medborgerskab indgår i de lovgivningsmæssige rammer for et fag. Aktivt medborgerskab, ligestilling mellem kønnene og bæredygtig udvikling er samfundsorienterede begreber, og analysen undersøger derfor faget samfundsfag.

Afsnittets opbygning

Dette afsnit præsenterer først de brede tendenser de nordiske lande imellem, for derefter at se på, i hvilken grad og hvordan de enkelte kompetencer til aktivt medborgerskab kommer til udtryk. Løbende sammenlignes tilstedeværelsen af kompetencer til aktivt medborgerskab i læreplanerne med de tidligere analyserede formålsparagraffer for folkeskolen med henblik på at undersøge sammenhængen mellem fokus i skolelov og læreplaner. Afslutningsvist analyseres bedømmelsesformerne i samfundsfag i 9. klasse, og læreplanen for samfundsfag sammenlignes med de danske læreplaner for biologi, dansk og kristendomskundskab.

---

⁴⁹ Det gælder den danske og ålandske læreplan, se bilag 3.

3.2.1 Analyseresultater

Fem kompetencer er særligt gennemgående

På tværs af de nordiske landes læreplaner for samfundsfag finder analysen, at mere end halvdelen af kompetencerne til aktivt medborgerskab er til stede i samtlige landes læreplaner for samfundsfag i 9. klasse: *samfundsforståelse*, *kritisk sans*, *deltagelsesevne*, *demokratisk værdisæt* og *ansvarsbevidsthed*. Disse kommer blandt andet til udtryk som⁵⁰:

- **Samfundsforståelse:** Eleverne *'har forståelse af, hvorledes det grønlandske parlamentariske demokrati fungerer og har kendskab til politiske partier og interesseorganisationer og deres betydning for meningsdannelse og beslutningstagning i Grønland'* (Grønland)⁵¹.
- **Kritisk sans:** Eleverne kan *'diskutere hvordan fremstillinger af fortiden, begivenheder og grupper har påvirket og påvirker menneskers holdninger og handlinger'*⁵² og *'kritisk vurdere, om kilder er pålidelige og relevante'* (Norge)⁵³.
- **Deltagelsesevne:** *'Eleverne skal opnå kompetencer til aktiv deltagelse i et demokratisk samfund'* (Danmark)⁵⁴ og *'foretage undersøgelser'* (Færøerne)⁵⁵.
- **Demokratisk værdisæt:** *'Eleven kan beskrive og diskutere begreberne menneskerettigheder, lighed og ligestilling'* (Åland)⁵⁶. Som nævnt har ligestilling et selvstændigt fokus i analysen. I de nordiske landes læreplaner forekommer et eksplicit fokus på ligestilling i fire ud af otte læreplaner. To af disse nævner specifikt ligestilling *mellem kønnene*⁵⁷.
- **Ansvarsbevidsthed:** Eleverne skal få *'forståelse af, hvad det betyder at være en aktiv og ansvarlig borger'* (Sverige)⁵⁸ og skal *'undersøge sociale og etiske spørgsmål'* (Island)⁵⁹.

Med undtagelse af kompetencen *samfundsforståelse* er der fokus på samme kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes læreplaner for samfundsfag og i de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskolen. Der er således både overensstemmelse på tværs af Norden og på tværs af formålsparagraffer og læreplaner. Tilstedeværelsen og fraværet af kompetencer er illustreret i figur 4.

---

⁵⁰ Her er valgt eksempler, der afspejler det gængse fokus på den givne kompetence i de nordiske landes læreplaner.

⁵¹ Afsnit om fagmål i grønlandsk læreplan (GL.L.).

⁵² Afsnit om fagmål i norsk læreplan (NO.L.).

⁵³ Afsnit om fagindhold i norsk læreplan (NO.L.).

⁵⁴ Afsnit om fagformål i dansk læreplan (DK.L.).

⁵⁵ Afsnit om fagmål i færøsk læreplan (FO.L.).

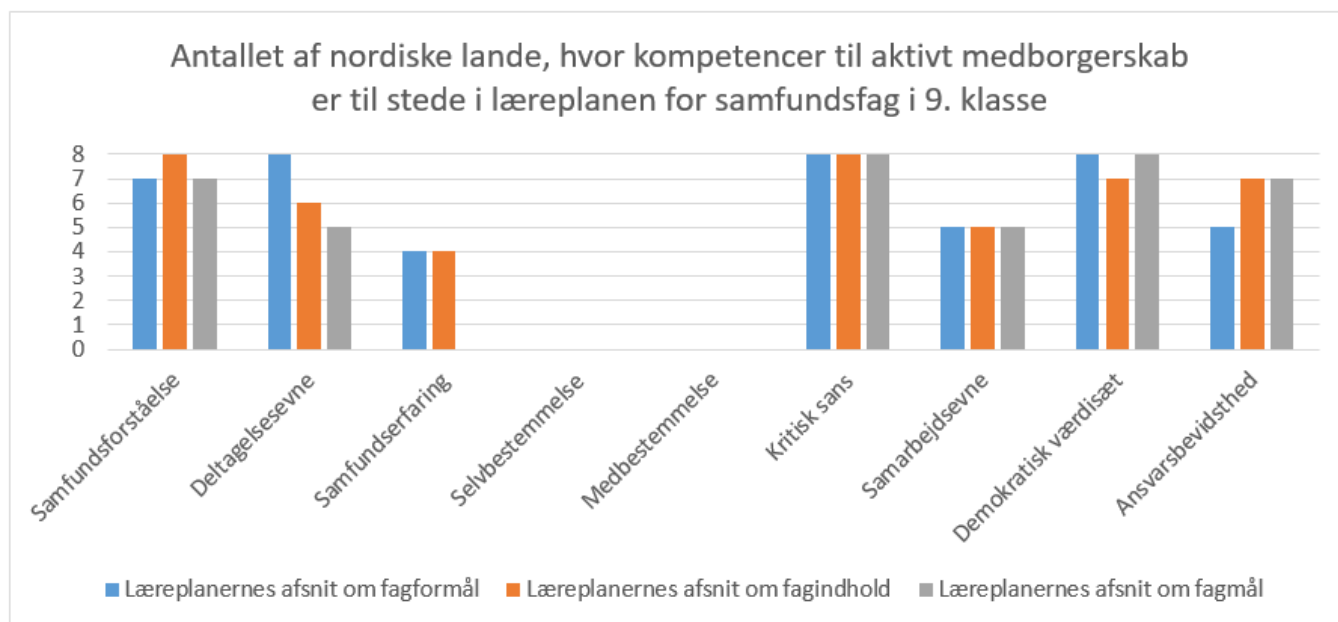
⁵⁶ Afsnit om fagmål i ålandsk læreplan (AX.L.).

⁵⁷ Ligestilling er nævnt i den ålandske, islandske, norske og svenske læreplan. Den norske og svenske læreplan nævner specifikt ligestilling mellem kønnene. Begreberne 'ligestilling' (dansk læreplan) og 'lighed' (finsk læreplan), 'uden hensyn til køn' (færøsk læreplan) er ikke talt med. Grundet oversættelse af de nordiske landes formålsparagraffer kan der her være fejl i opgørelsen. Kun begrebet 'ligestilling' er talt. Begreber som 'ligestilling' og 'lighed,' 'køn' og 'kønssroller' er ikke talt med.

⁵⁸ Afsnit om fagformål i svensk læreplan (SE.L.).

⁵⁹ Afsnit om fagindhold i islandsk læreplan (IS.L.).

Figur 4. Tilstedeværelsen af kompetencer til aktivt medborgerskab i landenes læreplaner for samfundsfag.

Figuren viser, på en skala fra 0-8, i hvor mange af de otte lande den givne kompetence er til stede i læreplanen for samfundsfag i 9. klasse i henholdsvis læreplanens afsnit om fagformål, fagindhold og fagmål. Det kan ikke læses ud af figuren, i hvilken grad kompetencerne er til stede (til stede eller centralt til stede), men blot om de er til stede eller fraværende.

Fravær af elevmedbestemmelse og elevers samfundserfaring

Med et konsekvent fokus på bestemte kompetencer til aktivt medborgerskab, er der ligeledes et konsekvent fravær af andre kompetencer. På tværs af de nordiske landes læreplaner ses et fuldstændigt fravær af elevers *selvbestemmelse* og *medbestemmelse* og en meget begrænset tilstedeværelse af elevers *samfundserfaring*.

I analysen af elevers ret til selv- og medbestemmelse i de lovgivningsmæssige rammer for skolens organisering (se afsnit 3.3), fremgår elevers *medbestemmelse* på egen læring i samtlige nordiske landes folkeskolelovgivning⁶⁰ med undtagelse af den ålandske. Ligeledes har både den danske, norske og færøske folkeskolelovs formålsparagraf fokus på elevers *medbestemmelse*. Dette fokus genfindes således ikke i læreplanerne for samfundsfag. Dette fund kan være relevant for en drøftelse af, hvorvidt læreplaner bør afspejle skolelovens fokus ind i de enkelte fag. Og hvis ikke, hvordan skolelovens fokus på elevmedbestemmelse så sikres i den daglige undervisning og skolegang.

⁶⁰ Det har ikke været muligt at tilgå færøske skolelovgivninger. Færøske data er derfor ikke inkluderet i denne del af analysen.

Mere viden om samfund og demokrati end *deltagelse* i samfund og demokrati

Ud af de fem gennemgående kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes læreplaner, er tilstedeværelsen af kompetencerne *samfundsforståelse*, *kritisk sans* og *demokratisk værdisæt* størst, da disse i over halvdelen af landenes læreplaner er centralt til stede. De tre kompetencer repræsenterer i høj grad 'viden om', 'forståelse for', og værdimæssig stillingtagen til demokrati og samfund, men er i lav grad handlingsorienterede kompetencer til aktivt medborgerskab, som *deltagelsesevne*, *samfundserfaring*, *medbestemmelse* og *samarbejdsevne* i højere grad er eksempler på. Det ser således ud til, at der i de nordiske landes læreplaner for samfundsfag er et større fokus på de kompetencer til aktivt medborgerskab, der har at gøre med at have viden om og kunne navigere i denne viden, end de kompetencer, der har at gøre med at omsætte viden og værdier til handling, deltagelse og samarbejde. Dette stemmer overens med ICCS-undersøgelsens (2016) fund om, at nordiske unge har en høj grad af viden om demokrati, men en lav grad af demokratisk engagement.

Samlet set udgør kompetencen *samfundsforståelse*, der repræsenterer læring i form af 'viden om' demokrati og samfund, et større fokus i de nordiske landes læreplaner end kompetencen *deltagelsesevne*, der repræsenterer læring gennem deltagelse og selvstændig handling. Dette står i modsætning til formålsparagrafferne i de nordiske landes folkeskolelove, hvor der er et betydeligt større fokus på elevers aktive deltagelse i samfundet end elevers viden herom (se side 15).

Fagformålet for den danske læreplan er et eksempel på, at forståelses- og refleksionsorienterede kompetencer som viden og evnen til stillingtagen er i fokus:

'Forudsætningen for at kunne deltage som en kompetent borger er, at man kan tage stilling til samfundsmæssige udviklinger og problemstillinger. Det kræver, at man har viden om og forståelse for samfundsmæssige forhold, samt at man har et værdigrundlag. Denne reflekterede stillingtagen giver forudsætninger for at deltage aktivt i samfundet' (Danmark)⁶¹.

Deltagelsesevne er et formål for samfundsfag, men genfindes ikke i fagindhold og fagmål

I samtlige læreplaner er der i afsnittet om fagformål fokus på elevers *deltagelsesevne*, og for størstedelen af læreplanernes vedkommende, er der tale om et centralt fokus. Et fokus på *deltagelsesevne* genfindes ikke i samme grad i læreplanernes to øvrige afsnit om fagindhold og fagmål. Kun de danske, finske og færøske læreplaner for samfundsfag⁶² har et gennemgående og centralt fokus på *deltagelsesevne* i alle tre læreplansafsnit. Det er således udtryk for en tendens, hvor elevers *deltagelsesevne* på den ene side er et formål med faget samfundsfag, men at formålet på den anden side ikke afspejler sig i beskrivelsen af fagets indhold og fagmål.

Dette kommer blandt andet til udtryk ved, at det i flere tilfælde, hvor *deltagelsesevne* er i fokus, ikke er specificeret, hvordan faget samfundsfag skal træne elevers *deltagelsesevne* i praksis. Det

---

⁶¹ Afsnit om fagformål i dansk læreplan (DK.L.).

⁶² Afsnit om fagformål, fagmål og fagindhold i dansk læreplan (DK.L.), i finsk læreplan (FI.L.) og i færøsk læreplan (FO.L.).

betyder, at læreplanen for samfundsfag bredt set understreger vigtigheden af eleveres *deltagelsesevne*, men ikke specifikt angiver, hvordan man skal arbejde med deltagelse i praksis. Blandt andet OECD nævner væsentligheden af at træne og afprøve deltagelse i praksis for at fremme deltagelsesevne (OECD 2019a: 8), (OECD 2019b: 7), (Leadbeater 2017: 73). Når ICCS-undersøgelsen fra 2016 endvidere finder, at en høj grad af viden ikke nødvendigvis medfører en høj grad af deltagelse blandt nordiske unge, kan det være relevant at drøfte forholdet mellem praksis og teori ift. uddannelse til aktivt medborgerskab.

Der er dog enkelte eksempler på, at de nordiske landes læreplaner uddyber, hvordan eleveres *deltagelsesevne* skal opnås i praksis. Eksempelvis den ålandske læreplan, hvor det lyder:

'Undervisningen i samfundsfag skal understøtte elevens udvikling til en aktiv borger ved hjælp af alsidige konkrete arbejdsmetoder. Eleverne skal have de færdigheder, der er nødvendige for at træffe beslutninger og påvirke både i skolen og i samfundet. Det er vigtigt løbende at overvåge, analysere og diskutere aktuelle spørgsmål og begivenheder samt samarbejde med aktører i lokalsamfundet. Funktionelle metoder, hvor eleven tilbydes fysisk aktivitet, deltagelse og interaktion, tilskyndes i undervisningen' (Åland)⁶³.

Et andet eksempel er den finske læreplan, hvor ét ud af fire emneområder i læreplanens fagindhold har overskriften *'Aktivt medborgerskab og påvirkning,'* og sætter fokus på, at

'Eleverne sætter sig ind i forskellige kanaler og midler for samfundslig påvirkning. Skolen skal skabe konkrete betingelser for deltagelse og aktivt, ansvarligt og konstruktivt samarbejde, selv med aktører uden for skolen, så eleverne kan øve sig i at bruge færdigheder, der er nødvendige i samfundslige aktiviteter, i arbejdslivet og i økonomisk aktivitet' (Finland)⁶⁴.

Den norske læreplan for samfundsfag er et tredje eksempel. Her nævnes aktivt medborgerskab specifikt som et formål med faget samfundsfag. Dertil kommer, at eleveres *deltagelsesevne* konkretiseres i afsnittet om fagindhold:

'Eleverne skal få erfaring med demokrati i praksis for at kunne påvirke og bidrage til formningen af samfundet' (Norge)⁶⁵.

Ønsker man at understøtte eleveres træning i *deltagelsesevne* igennem læreplaner, kan disse tre eksempler fungere som inspiration hertil.

Få eksempler på eleveres samfundserfaring

De tre eksempler i ovenstående afsnit kan ligeledes inspirere til, hvordan der kan sættes fokus på eleveres *samfundserfaring*, der i et vist omfang er fraværende i læreplaner for samfundsfag samt i samtlige formålsparagraffer for de nordiske landes folkeskolelovgivninger (jævnfør side

---

⁶³ Afsnit om fagformål i ålandsk læreplan (AX.L.).

⁶⁴ Afsnit om fagindhold i finsk læreplan (FI.L.).

⁶⁵ Afsnit om fagindhold i norsk læreplan (NO.L.).

14). Ud over det ålandske og finske eksempel ovenfor, kommer et fokus på elevers *samfundserfaring* til udtryk som henholdsvis elevundersøgelser og -iagttagelser i lokalområdet, forståelse for aktører og foreninger, samt interaktion med disse i demokratiske processer:

'På 7–9. klassestrin lægges der vægt på elevernes muligheder og evner til at påvirke i et demokratisk samfund samt elevernes ansvar med hensyn til deres egne valg i livet. Eleverne skal trænes både i skolen og med aktører i det lokale miljø for at tilegne sig de nødvendige færdigheder i beslutningsprocessen og indvirkning' (Finland)⁶⁶.

'I sin helhed er samfundsfag i folkeskolen et fag, hvor man går ud i samfundet, og som lærer eleverne at klare sig i samfundet' (Færøerne⁶⁷). Dette er uddybet med et fokus på at eleverne skal *'iagttage simple samfundsmæssige sammenhænge i nærmiljøet'* og *'udføre undersøgelsesarbejde ude i samfundet, hvor mindre, simple samtaler eller spørgeundersøgelser bliver brugt'* (Færøerne)⁶⁸.

'I samfundsfag vil studerende have mulighed for at udforske deres egen identitet, det lokale samfund, de bor i, og nationale og globale spørgsmål' (Norge⁶⁹). Dette fokus er uddybet i emneområdet *'Undring og udforskning,'* hvor *'eleverne skal være nysgerrige og aktivt opsøge viden, alene og sammen med andre både i og uden for klasseværelset'* (Norge)⁷⁰.

Under emneområdet *'familie og lokalsamfund'* skal *'eleven fordybe sig i strukturen i lokalsamfundet og individets rolle og ansvar'. Herunder i 'aktører og foreninger i lokalsamfundet'* (Åland)⁷¹.

Begrænset fokus på elevers samarbejdsevne

Elevers *samarbejdsevne* er, ligesom i analysen af formålsparagrafferne for de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser, i fokus i relativ lav grad. Elevers *samarbejdsevne* er til stede i syv ud af otte læreplaner, men er ofte kun nævnt kort i ét eller enkelte af afsnittene i læreplanerne, og har kun i få tilfælde et centralt fokus.

Elevers *samarbejdsevne* kommer til udtryk forskelligt i læreplanerne – fra teoretiske forståelser af fællesskaber til praktisk samarbejde. Den norske læreplan er et eksempel på, hvor elevers *samarbejdsevne* er nævnt i form af både forståelse for fællesskaber, forståelse for hvordan man samarbejder samt samarbejde i praksis:

Elever skal 'reflektere over, hvordan identitet, selvbillede og egne grænser udvikles og udfordres i forskellige fællesskaber' (Norge)⁷².

---

⁶⁶ Afsnit om fagformål i finsk læreplan (FI.L.).

⁶⁷ Afsnit om fagformål i færøsk læreplan (FO.L.).

⁶⁸ Afsnit om fagindhold i færøsk læreplan (FO.L.).

⁶⁹ Afsnit om fagformål i norsk læreplan (NO.L.).

⁷⁰ Afsnit om fagindhold i norsk læreplan (NO.L.).

⁷¹ Afsnit om fagindhold i ålandsk læreplan (AX.L.).

⁷² Afsnit om fagmål i norsk læreplan (NO.L.).

'Eleverne skal være nysgerrige og aktivt opsøge viden, alene og sammen med andre' (Norge)⁷³.

'Eleverne får indsigt i, hvordan en person udvikler identitet og tilhørighed, og hvordan de samarbejder med andre. De skal forstå, hvorfor mennesker søger sammen i samfundet' (Norge)⁷⁴.

Den islandske læreplan for samfundsfag har som den eneste et gennemgående og centralt fokus på eleveres *samarbejdsevne* i alle tre afsnit i læreplanen, hvilket blandt andet kommer til udtryk gennem et fokus på *'at udvikle elevernes kompetence til at have meningsfulde forhold til andre mennesker'*, at eleverne opnår viden om blandt andet *'social bevidsthed, sociale færdigheder, tilgivelse, venskab, samtale (...)'* (Island)⁷⁵, og kan *'deltage på demokratisk vis i samarbejde og samtale'* og *'forklare værdier inden for menneskers forhold inden for familie og vennegrupper'* (Island)⁷⁶.

Mange nuancer af ansvarsbevidsthed

Ansvarsbevidsthed er som tidligere nævnt i fokus i samtlige landes læreplaner for samfundsfag – omend i forskellig grad. Den islandske læreplan skiller sig ud i forhold til denne kompetence ved dels at have et gennemgående og centralt fokus på eleveres *ansvarsbevidsthed* – både i læreplanens tre afsnit og i skolelovens formålsparagraf for folkeskolen, dels ved at have et nuanceret fokus på forskellige aspekter af ansvarsbevidsthed. Dette kommer for eksempel til udtryk som et fokus på elevernes *'kompetence til at forudse konsekvenserne af deres handlinger for deres egne interesser, miljøet og samfundet som helhed'* (Island)⁷⁷, fagmål som *'selvbevidsthed, civil bevidsthed'* og *'moralisk sans'* (Island)⁷⁸, samt at lære at *'vise ansvar i relationer, adfærd og livsstil'* (Island)⁷⁹.

Ansvar for bæredygtig udvikling

I størstedelen⁸⁰ af de nordiske landes læreplaner er eleveres medansvar ift. bæredygtig udvikling og/eller miljøbelastning desuden nævnt. Til sammenligning har under halvdelen af de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskolerne og ungdomsuddannelserne et fokus herpå. Både den islandske⁸¹ og norske læreplan italesætter bevidsthed om og ansvar for miljø og bæredygtighed i alle tre analyserede afsnit af læreplanen. For eksempel skal samfundsfag *'hjælpe eleverne med at se sammenhængen mellem individuelle valg, samfundsstrukturer og naturens grænser'* (Norge)⁸², og et ud af fem emneområder i samfundsfagets indhold har overskriften *'Bæredygtigt Samfund'*, hvor *'eleverne skal se, at anvendelse af menneskelige ressourcer har*

---

⁷³ Afsnit om fagindhold i norsk læreplan (NO.L.).

⁷⁴ Afsnit om fagindhold i norsk læreplan (NO.L.).

⁷⁵ Afsnit om fagmål i islandsk læreplan (IS.L.).

⁷⁶ Afsnit om fagindhold i islandsk læreplan (IS.L.).

⁷⁷ Afsnit om fagformål i islandsk læreplan (IS.L.).

⁷⁸ Afsnit om fagmål i islandsk læreplan (IS.L.).

⁷⁹ Afsnit om fagindhold i islandsk læreplan (IS.L.).

⁸⁰ Seks ud af otte af de nordiske landes læreplaner for samfundsfag har i større eller mindre grad fokus på bæredygtig udvikling, ansvar for naturen eller miljøet.

⁸¹ Afsnit om fagformål, fagmål og fagindhold i islandsk læreplan (IS.L.).

⁸² Afsnit om fagformål i norsk læreplan (NO.L.).

haft og har konsekvenser og være i stand til at overveje alternative måder at handle på for bæredygtig udvikling på individuelt, nationalt og globalt plan' (Norge)⁸³.

Variation i bedømmelsesmetoder i samfundsfag

Bedømmelsesmetoder i faget samfundsfag adskiller sig væsentligt fra hinanden på tværs af de nordiske lande. I Norge, Island, Finland og Åland er der ingen prøver i samfundsfag i 9. klasse. Vurderinger af elever foretages på lokalt/kommunalt niveau. I Sverige er der ingen eksamener i samfundsfag i 9. klasse, men nationale prøver. I Danmark er samfundsfag et prøvfag til udtræk, hvilket vil sige, at samfundsfag indgår i en humanistisk fagblok, hvorfra der udtrækkes et fag til mundtlig eksamen i 9. klasse. På Færøerne er der en mundtlig eksamen i samfundsfag i 9. klasse, og i Grønland er der både en skriftlig og mundtlig eksamen i samfundsfag i 9. klasse.

I de fire lande, der har en national eksamen eller prøve i samfundsfag i 9. klasse, er det overordnede billede, at der ved de skriftlige eksamener/prøver er fokus på *kritisk sans* i form af kildekritik, argumentation og elevers egne overvejelser. De mundtlige eksamener derimod, involverer også elevers *selvbestemmelse*, *deltagelseevne* og *samarbejdsevne*, eftersom eleverne selv skal vælge et emne, undersøge det, finde materialer og lave en fremlæggelse, individuelt eller i grupper⁸⁴.

Danmark skiller sig ud ved, at prøven i samfundsfag tager udgangspunkt i elevernes egne problembaserede undersøgelser⁸⁵, som eleverne har haft fordybelsestid til at udarbejde, planlægge og fremstille. Inden eksamen, er eleverne med til at drøfte og tilrettelægge, hvilke overemner der skal opgives til prøven, og eleverne vælger selv et underemne samt hvorvidt de vil gå til prøven individuelt eller i mindre grupper. Der er således både en høj grad af *medbestemmelse*, *selvbestemmelse* og *deltagelseevne* i bedømmelsesformen. Bedømmelsesformen lægger desuden op til, at eleverne udarbejder et produkt, for eksempel en voxpop eller et interview, og åbner derved op for muligheden for *samfundserfaring* gennem feltarbejde uden for skolen. Dette fokus er dog ikke eksplicit i beskrivelsen af prøveformatet.

I Danmark og Grønland⁸⁶ afsluttes 9. klasse desuden med en tværfaglig projektopgave, der efter den enkelte elevs ønske kan skrives i samfundsfag, og som har et lignende format med fokus på elevers *selvbestemmelse*, *kritiske sans*, *deltagelseevne* og mulighed for *samarbejdsevne* og *samfundserfaring* gennem problembaseret gruppearbejde og feltarbejde.

---

⁸³ Afsnit om fagindhold i norsk læreplan (NO.L.).

⁸⁴ Prøvevejledning for samfundsfag i Danmark (DK.P.1.), lovgivning om prøver i Grønland (GL.P.) og beskrivelse af nationale prøver i Sverige (SE.P.). Da det ikke har været muligt at oversætte færøske styringsdokumenter om samfundsfags bedømmelsesform, er disse informationer baseret på korrespondance med det færøske undervisningsministerium.

⁸⁵ Prøvevejledning for samfundsfag i Danmark (DK.P.1.).

⁸⁶ Beskrivelse af projektopgaven i 9.klasse i Danmark (DK.P.2.) og lovgivning om prøver i Grønland (GL.P.).

3.2.2 Samfundsfag sammenlignet med dansk, biologi og kristendomskundskab

For at undersøge i hvilket omfang en bredere fagrække understøtter eleveres aktive medborgerskab, er en supplerende analyse af tre danske fags læreplaner foretaget. Her er sprogfaget *dansk*, naturfaget *biologi* og kulturfaget *kristendomskundskab* analyseret. Ligesom i analysen af de nordiske landes læreplaner for samfundsfag er der set på forekomsten af de ni kompetencer til aktivt medborgerskab i læreplanernes afsnit om fagformål, fagindhold, overordnede fagmål samt fagenes bedømmelsesformer. Se de analyserede afsnit i bilag 7.

Overordnet set viser analysen, at det ikke er unikt for samfundsfag at have fokus på kompetencer til aktivt medborgerskab. I læreplanerne for dansk, biologi og kristendom nævnes syv til ni af kompetencerne. *Kritisk sans* er den kompetence, der er mest centralt i fokus i fagenes læreplaner. Også eleveres *deltagelsesevne* er gennemgående i fokus. Eleveres *samarbejdsevne* er i fokus i de analyserede afsnit i læreplanerne i dansk og kristendomskundskab, hvor *demokratisk værdisæt* også er centralt til stede. Eleveres *ansvarsbevidsthed* er gennemgående i fokus i biologi og kristendomskundskab. Ligeledes er eleveres *samfundsforståelse* centralt til stede i to ud af tre analyserede afsnit i læreplanerne for biologi og kristendomskundskab.

Læreplanerne for dansk, kristendomskundskab og biologi har således ikke fokus på nøjagtigt samme kompetencer til aktivt medborgerskab som læreplanen for samfundsfag. Men fagene afviger ikke væsentligt fra den generelle tendens, der gør sig gældende for de nordiske landes læreplaner for samfundsfag, idet *kritisk sans*, *deltagelsesevne*, *demokratisk værdisæt*, *ansvarsbevidsthed* og *samfundsforståelse* går igen, og at der ikke er et gennemgående fokus på eleveres *selv- og medbestemmelse* og *samfundserfaring*. Dette er dog med undtagelse af fagenes bedømmelsesform, hvor alle tre fag har fokus på eleveres *selv- og medbestemmelse* ligesom samfundsfag^{87,88}.

Læreplanen for biologi skiller sig imidlertid særligt ud ved at have et fokus på eleveres *selv- og medbestemmelse* i fagets fagindhold og fagmål. Det kommer til udtryk som,

*'Eleverne er medbestemmende ift. valg af et afgrænset naturfagligt område'*⁸⁹

*'Ved at lære eleverne at forfølge egne spørgsmål gennem en undersøgende tilgang bidrager naturfagene til elevernes virkelyst, tiltro til egne muligheder og lyst til at lære mere'*⁹⁰

*'At eleverne (...) kan tage stilling og handle og indgå i demokratiske beslutningsprocesser. Som sådan er det et afgørende naturfagligt bidrag til elevernes selvbestemmelse og demokratiske deltagelse'*⁹¹

---

⁸⁷ Det skal nævnes, at skriftlig biologi og mundtlig kristendomskundskab er udtræksfag - ligesom mundtlig samfundsfag. Disse prøver er således ikke nødvendigvis en del af elevernes uddannelse.

⁸⁸ I folkeskolens 9. klasse er der både en skriftlig prøve i biologi (udtræksfag) og en mundtlig, fælles naturfaglig prøve, hvor biologi indgår. Det er den mundtlige, fælles naturfaglig prøve, hvor analysen finder et fokus på eleveres selv- og medbestemmelse.

⁸⁹ Kap. 5, fællesfaglig undervisning i 7.-9. klasse i læreplan for biologi (DK.BL.).

⁹⁰ Kap. 4, kompetenceområdet 'Undersøgelse' i læreplan for biologi (DK.BL.).

⁹¹ Kap. 4, kompetenceområdet 'Perspektivering' i læreplan for biologi (DK.BL.).

Også *samfundserfaring* er i fokus i læreplanen for biologi. Det gør sig gældende i fagets kompetencemål og færdigheds- og vidensområder, hvor det kommer til udtryk som, '*Naturfaglige undersøgelser er mangfoldige, for eksempel omfatter de både praktiske hands on-undersøgelser, observationer, feltstudier, virtuelle og interaktive undersøgelser og afsøgninger af eksterne datasæt (...)*'⁹² og de fællesfaglige undervisningsforløb '*skal inddrage elevernes egne undersøgelser i lokalområdet*'⁹³. Sidstnævnte er ikke et obligatorisk kriterium, men ét ud af tre kriterier, hvor opfyldelsen af to kriterier er obligatorisk.

Med sin undersøgelsesorienterede tilgang til undervisningen har læreplanen for biologi således overordnet set et større fokus på kompetencer til aktivt medborgerskab, end det er tilfældet i det danske samfundsfag og det gennemsnitlige nordiske samfundsfag.

3.2.3 Delkonklusion

- Kompetencer til aktivt medborgerskab er bredt set i fokus i de nordiske landes læreplaner for samfundsfag i 9. klasse, og over halvdelen af de ni kompetencer er til stede i større eller mindre grad i samtlige nordiske landes læreplaner.
- Et fokus på elevers *selvbestemmelse* og *medbestemmelse* er fraværende i samtlige nordiske landes læreplaner, og elevers *samfundserfaring* har ikke et centralt fokus i nogen af de nordiske landes læreplaner.
- I flere af de nordiske landes læreplaner er der ikke et gennemgående fokus på kompetencerne til aktivt medborgerskab i de tre analyserede afsnit (fagformål, fagindhold og fagmål), for eksempel er *deltagelsesevne* et formål i samtlige læreplaner, men er i mindre grad i fokus i samfundsfags fagindhold og fagmål.
- De nordiske landes læreplaner har samlet set et større fokus på elevers *viden om* samfund og demokrati end elevers *deltagelse* i samfund og demokrati, hvilket står i kontrast til fokuset i de nordiske landes formålsparagraffer.
- Modsat de nordiske landes formålsparagraffer, har flere af de nordiske landes læreplaner fokus på elevers *ansvarsbevidsthed* for bæredygtig udvikling og/eller miljøbelastning.
- Der er varierende bedømmelsesmetoder i samfundsfag i 9. klasse på tværs af Norden. Dette kommer til udtryk ved, at kun halvdelen af de nordiske lande har en eksamen/prøve

---

⁹² Kap. 4, kompetenceområdet 'Undersøgelse' i læreplan for biologi (DK.BL.).

⁹³ Kap. 5, fællesfaglig undervisning i 7.-9. klasse i læreplan for biologi (DK.BL.).

i samfundsfag i 9. klasse, og disse har store forskelle. Bedømmelsesmetoderne bærer overordnet præg af enkelte kompetencer til aktivt medborgerskab.

- En supplerende analyse af tre danske fags lærerplaner viser, at tilstedeværelsen af kompetencer til aktivt medborgerskab ikke er unik for faget samfundsfag, men ligeledes er at finde i andre danske sprog-, kultur- og naturfag. Læreplanen for biologi har tilmed et større fokus på kompetencer til aktivt medborgerskab end læreplanen for samfundsfag.

3.3 Elevernes selv- og medbestemmelse i de nordiske landes skolelovgivninger

Dette afsnit præsenterer resultaterne af analysen af de lovgivningsmæssige rammer for elevers *selv- og medbestemmelse* i de nordiske landes skolelovgivning for folkeskoler og ungdomsuddannelser. Analysen undersøger, hvorvidt og hvordan skolelovgivningerne giver elever rettigheder til *selv- og medbestemmelse* på egen læring, undervisningens tilrettelæggelse og skolens virke. Dette med det formål at få en forståelse for de formelle rammer for elevdemokrati i de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser.

Afsnittets opbygning

Afsnittet er delt op i to med fokus på henholdsvis elevers *selv- og medbestemmelse* på egen læring (3.3.1), og fokus på elevers *medbestemmelse* på skolens virke, herunder gennem elevråd og elevrepræsentation i skolens beslutningsorganer (3.3.2).

3.3.1 Analyseresultater: Elevmedbestemmelse på egen læring

Elevers medbestemmelse på egen læring er i fokus i skolelovgivning for folkeskoler

Det er understreget i samtlige nordiske landes lovgivning for folkeskolen⁹⁴, at elever skal have *medbestemmelse* på egen læring, undervisningens tilrettelæggelse eller uddannelsen som helhed. Dette i forskellig grad og på forskellig vis. I skolelovgivningen for den norske folkeskole og ungdomsuddannelserne er det for eksempel blot konstateret, at *'elever skal være aktivt involveret i læringsituationen'* (Norge)⁹⁵. Til sammenligning er det i skolelovgivningen for den finske folkeskole understreget, at *'elever skal have mulighed for at deltage i udarbejdelsen af læseplanen og planerne i tilknytning hertil'* (Finland)⁹⁶. I den grønlandske folkeskole skal *'fastlæggelse af arbejdsformer, metoder og stofvalg, samt fastlæggelse af de mål, der søges opfyldt, foregå i samarbejde mellem lærerne og eleverne'* (Grønland)⁹⁷, og i den islandske folkeskole skal *'elever*

---

⁹⁴ Med undtagelse af den ålandske. Det har ikke været muligt at tilgå færøske skolelovgivninger, og færøske data er derfor ikke inkluderet i denne del af analysen.

⁹⁵ Lovgivning for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (NO.FGE., kap. 2, § 2-3).

⁹⁶ Lovgivning for finsk folkeskole (FI.F., kap. 8, § 47a).

⁹⁷ Lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 4, § 18, stk. 3).

gives muligheden for at vælge mellem emneindhold og tilgange til deres egen læring' og 'skoler skal tage hensyn til elevers personlighed og interesser' (Island)⁹⁸.

Det store fokus på inddragelse i lovgivningerne skal ses i sammenhæng med, at de nordiske landes læreplaner er relativt bindende (se bilag 3). Det betyder, at elevers *medbestemmelse* ift. undervisningens tilrettelæggelse er begrænset til beslutninger inden for læreplanernes fastsatte rammer for indhold og mål.

Mindre fokus på elevmedbestemmelse på ungdomsuddannelserne

I de nordiske landes folkeskoler er elevers *medbestemmelse* på egen læring et fokuspunkt. Dette gør sig ikke tilsvarende gældende i skolelovgivningerne for de nordiske landes almene gymnasier og erhvervsuddannelser, hvor det kun er i lovgivningerne for svensk og finsk alment gymnasium, at et generelt fokus på elevers *medbestemmelse* optræder. Dette kommer til udtryk som: *'Elever har indflydelse på deres uddannelse'⁹⁹ og elever 'skal have selvbestemmelse og fagligt ansvar, mulighed for at deltage i egen læringsituation og udviklingsarbejde i forbindelse med sin uddannelse' (Sverige)¹⁰⁰, og 'de studerende har mulighed for at påvirke skoleledelsens¹⁰¹ aktiviteter (...) og til at deltage i forberedelsen af beslutninger, der gælder for de studerende og påvirker deres position' (Finland)¹⁰².*

Elevers *selv- og medbestemmelse* på ungdomsuddannelserne kommer primært til udtryk gennem fokus på elevers valgmuligheder, såsom valgfag, inddragelse i evalueringer og gennem individuelle studieplaner. Disse måder at inddrage elever på er også fremtrædende i lovgivningerne for folkeskolerne.

Elevmedbestemmelse gennem evalueringer og uddannelsesplaner

I flere af de nordiske landes lovgivninger er der fokus på elevmedbestemmelse gennem evalueringer¹⁰³ eller i forbindelse med uddannelsesplaner¹⁰⁴. Et eksempel er lovgivningen for den svenske folkeskole, hvor det nævnes, at den enkelte elev er med til at diskutere sin egen læring og udvikling gennem udviklingssamtaler¹⁰⁵. I den grønlandske folkeskole *'udarbejder eleven i samråd med sine lærere en handleplan, som indgår i den løbende evaluering'* (Grønland)¹⁰⁶ og som

---

⁹⁸ Lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 7, § 24).

⁹⁹ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE.1., kap. 4, § 9).

¹⁰⁰ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE.2., kap. 2, § 1).

¹⁰¹ 'Skoleledelse' er egen oversættelse af det finske ord 'Opetuksen järjestäjän'.

¹⁰² Lovgivning for finsk alment gymnasium (FI.G., kap. 5, § 33).

¹⁰³ Lovgivning med fokus på elevmedbestemmelse i evalueringer: Lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 4, § 19), lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE.1, kap. 10, § 12), lovgivning for dansk alment gymnasium (DK.G.2., kap. 3, § 28, stk. 3), lovgivning for grønlandsk alment gymnasium (GL.G., kap. 4, § 44.).

¹⁰⁴ Lovgivning med fokus på elevmedbestemmelse i uddannelsesplaner: Lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 4, § 19), lovgivning for danske erhvervsuddannelser (DK.E.1., kap. 3, § 12, stk. 2), lovgivning for finske erhvervsuddannelser (FI.E., kap. 5, § 45), lovgivning for ålandsk alment gymnasium (AX.G., kap. 2, § 17).

¹⁰⁵ 'Mindst én gang hvert semester skal læreren, eleven og den studerendes værge holde en udviklingssamtale om, hvordan elevens vidensudvikling og sociale udvikling bedst kan understøttes' (Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser, SE.FGE.1., kap. 10, § 12).

¹⁰⁶ Lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 4, § 19).

'skal tage udgangspunkt i elevens egen vurdering' (Grønland)¹⁰⁷. I lovgivningen for dansk alment gymnasium er der fokus på, at 'eleven systematisk inddrages i evalueringen' (Danmark)¹⁰⁸ og i danske erhvervsuddannelser gør det sig gældende, at 'Skolen udarbejder sammen med eleven og en eventuel praktikvirksomhed (...) en personlig uddannelsesplan for eleven' (Danmark)¹⁰⁹.

I lovgivningerne findes der eksempler på, at uddannelser skal tilrettelægge deres undervisning med udgangspunkt i elevers forskellige behov, forudsætninger og interesser. Dette er imidlertid udtryk for undervisningsdifferentiering, som er indskrevet i loven for størstedelen af de nordiske landes folkeskoler og i flere af de nordiske landes ungdomsuddannelser¹¹⁰ og ikke som egentlig elevmedbestemmelse.

Begrænset fokus på selvbestemmelse – i form af valgfag

Mens elevers *medbestemmelse* er nævnt i flere af de nordiske landes skolelovgivninger, er der et væsentligt mindre fokus på elevers *selvbestemmelse*. Når *selvbestemmelse* kommer til udtryk, er det primært som et fokus på den enkelte elevs valgfrihed mellem fag og/eller i fag. For eksempel skal der i den ålandske folkeskole være '*undervisningsfag og fagenheder, der (...) er valgfri for den enkelte elev*'¹¹¹, på det ålandske almene gymnasium skal '*læreplaner gøre det muligt for studerendes individuelle valg i deres studier*' (Åland)¹¹². I den islandske folkeskole skal elever have '*et vist omfang af valgmuligheder ift. deres uddannelse, inkl. mellem emner, læringsmetoder og fag*' (Island)¹¹³ og i den danske folkeskole har eleverne en selvvalgt opgave i 9. klasse, hvor den enkelte elev kan vælge, om den skal bedømmes med en udtalelse, en karakter eller begge dele¹¹⁴.

Forskellige læringstyper og arbejdsrettigheder

Lovgivningen for den islandske folkeskole skiller sig særligt ud ift. elevers *selvbestemmelse*. Island har fokus på, at '*elever skal kunne opfylde læringsmålene for de forskellige fag og fagområder på forskellige måder*'¹¹⁵ heriblandt gennem '*midlertidig deltagelse i arbejde, sociale aktiviteter og organiseret frivilligt arbejde*' (Island)¹¹⁶. Læring uden for skolen kan således tælles med som en del af elevers uddannelse. Dette giver elever flere valgmuligheder ift. deres læring og uddannelse og dermed mulighed for *selv- og medbestemmelse* på egen læring.

Lovgivningen for den svenske folkeskole, almene gymnasier og erhvervsuddannelser skiller sig ud ved, at alle uddannelser er sidestillet med arbejdspladser i arbejdsmiljøloven, og elever i visse forhold dermed har rettigheder på linje med medarbejdere. Det kommer eksempelvis til udtryk

---

¹⁰⁷ Lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 4, § 22).

¹⁰⁸ Lovgivning for dansk alment gymnasium (DK.G.2., kap. 3, § 28, stk. 3).

¹⁰⁹ Lovgivning for danske erhvervsuddannelser (DK.E.1., kap. 3, § 12, stk. 2).

¹¹⁰ Blandt andet lovgivning for dansk folkeskole (DK.F.1., kap. 2, § 18), lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 4, § 18) og lovgivning for grønlandske erhvervsuddannelser (GL.E.1., kap. 5, § 20).

¹¹¹ Lovgivning for ålandsk folkeskole (AX.F., kap. 3, § 18).

¹¹² Lovgivning for ålandsk alment gymnasium (AX.G., kap. 2, § 17).

¹¹³ Lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 7, § 26).

¹¹⁴ Beskrivelse af projektopgaven i 9.klasse i Danmark (DK.P.2.).

¹¹⁵ Lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 7, § 25).

¹¹⁶ Lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 7, § 26).

ved, at 'medarbejdere [herunder elever og studerende] skal have selvbestemmelse og fagligt ansvar, mulighed for at deltage i egen læringssituation og udviklingsarbejde i forbindelse med sit arbejde' (Sverige)¹¹⁷. Loven giver således elever ret til ansvar, *selvbestemmelse* og deltagelse i udviklingsarbejde.

3.3.2 Analyseresultater: Elevmedbestemmelse på skolens virke

Ud over *medbestemmelse* på egen læring samt tilrettelæggelse af undervisningen, kan elever også være medbestemmende på forhold omkring skolen og skolens virke. Dette afsnit undersøger derfor, om der A) er et generelt fokus på elevmedbestemmelse på skolens virke i de nordiske landes skolelovgivning og B) vilkårene for elevråd i de nordiske landes skolelovgivning.

A) Generel elevmedbestemmelse på skolens virke

Skolelovgivningerne har generelt fokus på elevers medbestemmelse

Analysen viser, at samtlige skolelovgivninger for de nordiske landes uddannelser italesætter, at elever skal have indflydelse på skolens virke. Dette dog i forskellig grad og på forskellig vis. I skolelovgivningerne for de svenske og finske folkeskoler og ungdomsuddannelser samt det ålandske almene gymnasium¹¹⁸ kommer dette til udtryk som en generel opmærksomhed på, at elever skal inddrages i videreudvikling af deres uddannelse og skolens virke. I den finske folkeskole fremgår det for eksempel, at '*Skoleledelsen*¹¹⁹ skal fremme deltagelse af alle elever og sikre, at alle elever har mulighed for at deltage i skolens aktiviteter og udvikling, og at de har mulighed for at udtrykke deres synspunkter om spørgsmål, der vedrører elevernes position'. Derudover skal '*skoleledelsen konsultere skolens elever inden (...) beslutninger, der har en betydelig indflydelse på de studerendes position*' (Finland)¹²⁰.

I skolelovgivningen for den svenske folkeskole og ungdomsuddannelser, fokuseres der på '*løbende at opfordre elever til at tage aktivt del i videreudvikling af uddannelsen*'¹²¹. På hver skole skal der være høringsfora, der skal sikre, at elever bliver informeret og hørt inden beslutninger bliver taget¹²², og at elever er inkluderet i skolens '*kvalitetsarbejde*,' hvilket indebærer planlægning, opfølgning og udvikling af uddannelsen (Sverige)¹²³.

---

¹¹⁷ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE2, kap. 2, § 1).

¹¹⁸ Lovgivning for ålandsk alment gymnasium (AX.G., kap. 4, § 49).

¹¹⁹ 'Skoleledelse' er egen oversættelse af det finske ord '*Opetuksen järjestäjän*'.

¹²⁰ Lovgivning for finsk folkeskole (FI.F., kap. 8, § 47a).

¹²¹ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE.1., kap. 4, § 9).

¹²² Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE.1., kap. 4, § 13).

¹²³ Lovgivning for svensk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE.1., kap. 4, § 4).

Elevmedbestemmelse foregår gennem repræsentanter

I lovgivningerne for folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelserne i Danmark, Grønland, Island, Norge og Åland er der et lavt fokus på elevinddragelse i skolens virke. Til gengæld er der ret til repræsentation af to elever i henholdsvis skolebestyrelsen (Danmark og Grønland)¹²⁴, skoleudvalg (Norge og Island)¹²⁵, koordineringsudvalg (Norge)¹²⁶ og ledelsesgruppen (Åland)¹²⁷ - og elevrådet, som behandles særskilt nedenfor. For de norske ungdomsuddannelser har elevrepræsentanter tilmed mulighed for at deltage i kommunalbestyrelsens møder¹²⁸. Det varierer dog, hvor meget elevrepræsentanternes *medbestemmelse* indebærer. Kun i dansk folkeskole, alment gymnasium og på erhvervsuddannelserne har eleverne i skolebestyrelsen stemmeret, og kun i den danske og grønlandske folkeskole er folkeskoleelever repræsenteret i skolebestyrelsen¹²⁹.

I lovgivningerne for folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelserne i Danmark, Norge, Finland og Sverige er det desuden anført, at elever skal inkluderes i skolens arbejde med sundhed og undervisningsmiljø/skolemiljø/arbejds miljø, for eksempel gennem arbejdsmiljø-elevrepræsentanter i sikkerhedsudvalg¹³⁰.

Analysen viser således, at der er lovgivningsmæssige rammer til at sikre elevmedbestemmelse ift. skolens virke i de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser. Inddragelsen af eleverne er i flere skolelovgivninger kendetegnet ved at være repræsentativ, og dermed har kun et lille udsnit af den samlede elevgruppe direkte *medbestemmelse* på skolens virke. Der er få skolelovgivninger for de nordiske landes uddannelser, hvor der er et eksplicit fokus på elevmedbestemmelse på skolens virke til samtlige af skolens elever.

B) Elevråd – vilkår for elevdemokrati

Begrænset lovgivning af elevråd

De lovgivningsmæssige rammer for og beskrivelser af elevrådet opstiller rettigheder og minimumskrav til elevrådenes virke, funktion og ansvar. Det gælder generelt, at der ikke er tale om

---

¹²⁴ Lovgivning for dansk folkeskole (DK.F.1., kap. 6, § 42, stk. 3), dansk alment gymnasium (DK.G.1., kap. 4, § 16, stk. 4), danske erhvervsuddannelser (DK.E.2., kap. 2, § 5, stk. 5), og lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 9, § 45, stk. 3).

¹²⁵ Gælder for norsk almene gymnasium og erhvervsuddannelser (lovgivning for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser, NO.FGE, kap. 11, § 11-5), lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 1, § 8), lovgivning for islandsk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (IS.GE, kap. 1, § 7).

¹²⁶ Gælder for norsk folkeskole (lovgivning for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser, NO.FGE, kap. 11, § 1).

¹²⁷ Lovgivning for ålandsk alment gymnasium (AX.G., kap. 5, § 54).

¹²⁸ Lovgivning for norsk folkeskole, alment gymnasium og erhvervsuddannelser (NO.FGE.1., kap. 11, § 11-8).

¹²⁹ Lovgivning for dansk folkeskole (DK.F.1., kap. 6, § 42, stk. 3), lovgivning for dansk alment gymnasium (DK.G.1., kap. 4, § 6, stk. 4), lovgivning for danske erhvervsuddannelser (DK.E.2., kap. 2, § 5, stk. 5), lovgivning for dansk folkeskole (DK.F.1., kap. 6, § 42, stk. 5) og lovgivning for grønlandsk folkeskole (GL.F., kap. 4, § 45, stk. 5).

¹³⁰ Lovgivning for dansk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (DK.FGE., kap. 3, § 4), lovgivning for norsk folkeskole, alment gymnasium og erhvervsuddannelser (NO.FGE., kap. 9A, § 8), lovgivning for finsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (FI.FGE., kap. 2, § 13), lovgivning for svensk (SE.FGE.2., kap. 3 § 1A, § 4).

uddybende beskrivelser¹³¹. Det samme gør sig gældende for beskrivelser af, hvilken understøttelse og hvilke ressourcer fra myndighedernes og skolernes side, der gives til elevrådene. At de nationale lovgivninger ikke definerer rammerne for elevråd tydeligere giver mulighed for en forskellig decentral styring af elevråd. Det er således ikke muligt ud fra nærværende analyse at vurdere eller sammenligne vilkårene for elevdemokrati på de nordiske landes uddannelser. I stedet kan analysen vise, i hvilken grad landenes elevråd har elevmedbestemmelse i form af ansvar, og i hvilken grad der er fokus på medbestemmelse til *alle* skolens elever.

De nordiske elevråd har begrænset funktion og ansvar

I lovgivningerne for samtlige nordiske landes folkeskoler, almene gymnasier og erhvervsuddannelser¹³² er det nævnt, at der skal være et elevråd, der bredt set har til opgave at varetage elevernes fælles interesser på skolen. I flere landes lovgivninger er elevrådets funktion, ansvar og opgaver ikke uddybet yderligere end dette – eller slet ikke uddybet¹³³. For enkelte lovgivninger er det beskrevet, at elevrådet har ansvar for elevers velfærd¹³⁴, at fremme samarbejde og samhørighed¹³⁵, iværksætte sociale aktiviteter¹³⁶ og at rådgive rektor i forhold om elever¹³⁷. Elevrådets opgaver handler således primært om elevers trivsel, fællesskabsskabende aktiviteter, samarbejde og elevinteresser og i mindre grad om generel deltagelse i drift og udvikling af skolens virke. Kun lovgivningen for elevråd i de danske ungdomsuddannelser understreger, at elevrådets arbejde skal omhandle *'elevers undervisningsmæssige, faglige, kulturelle, personlige og økonomiske interesser'*¹³⁸ og foregå i samarbejde med bestyrelsen, lederen og øvrige personalegrupper.

Lovgivningen for det finske, almene gymnasium skiller sig ud ved, at elevrådets opgave også er at *'øge de studerendes muligheder og deltagelse'* og at *'hjælpe med at forberede studerende til aktivt og kritisk medborgerskab'* (Finland)¹³⁹. Aktivt medborgerskab er således nævnt direkte – ikke som skolens ansvar eller som et formål med uddannelsen, men som noget elevrådet har et særligt ansvar for. Ansvar for at forberede studerende til aktivt og kritisk medborgerskab er kun beskrevet for det almene gymnasium i Finland og gør sig således ikke gældende for elevråd på den finske folkeskole eller erhvervsuddannelse. Det er således et eksempel på, at der inden

---

¹³¹ Analysen omfatter udvalgte lovgivninger, udvalgt af repræsentanter fra de nordiske undervisningsministerier, og i lav grad bekendtgørelser og lignende. Det er derfor muligt, at der findes formelle rammer ud over de her behandlede, som regulerer elevråd yderligere i de forskellige lande. Det er eksempelvis tilfældet i Danmark, hvor der er en særskilt bekendtgørelse for elevråd på ungdomsuddannelserne, hvor elevrådets vilkår og funktion er uddybet.

¹³² Med undtagelse af de ålandske erhvervsuddannelser (AX.E.).

¹³³ I lovgivningen for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser (NO.FGE, kap. 11, § 11-2) og lovgivningen for svensk folkeskole, alment gymnasium og erhvervsuddannelser (SE.FGE1, kap. 4, § 10) er elevrådets funktion og vilkår ikke beskrevet direkte.

¹³⁴ Lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 1, § 10).

¹³⁵ Lovgivning for finsk folkeskole (FI.F., kap. 8, § 47a), lovgivning for finsk alment gymnasium (FI.G., kap. 5, § 33) og lovgivning for ålandsk alment gymnasium (AX.G., kap. 5, § 63).

¹³⁶ Lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 1, § 10), lovgivning for islandsk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (IS.GE., kap. 6, § 39) og lovgivning for ålandsk folkeskole (AX.F., kap. 1, § 13).

¹³⁷ Lovgivning for grønlandsk alment gymnasium (GL.G., kap. 8, § 66).

¹³⁸ Lovgivning for dansk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (DK.GE, § 4, stk. 1).

¹³⁹ Lovgivning for finsk alment gymnasium (FI.G., kap. 5, § 33).

for et land kan være forskel på de lovgivningsmæssige rammer for elevråd på tværs af de tre uddannelser.

For samtlige af de lovgivninger, hvor elevrådet er beskrevet yderligere¹⁴⁰, gælder det, at elevrådet er relativt selvstændigt ift. elevrådets oprettelse, fastsættelse af regler, vedtægter, forretningsorden og valg af formand. De formelle rammer for elevråd lægger dermed op til, at der skal være tale om et elevdrevet organ.

Begrænset fokus på elevrådenes repræsentation og tilgængelighed

Der er få bestemmelser om elevråd i de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser, der har fokus på elevrådets sammensætning ift. mangfoldighed og elevrådets tilgængelighed for alle skolens elever. Den norske skolelovgivning har fokus på elevrådets tilgængelighed gennem 'generelle møder' (Norge)¹⁴¹ for alle elever. Elevrådet er bundet af beslutninger truffet på disse generelle møder. Her er således tale om elevinvolvering af flere end elevrådsrepræsentanterne samt fokus på at give stemme til alle skolens elever. I den finske lovgivning for ungdomsuddannelserne er der eksplicit fokus på, at elevmedbestemmelse skal være bredere end gennem elevrådet alene: 'Ud over gennem elevforeningens aktiviteter skal skoleledelsen også på anden måde sikre de studerendes muligheder for at deltage i og påvirke forhold' (Finland)¹⁴². Hos de danske ungdomsuddannelser er det elevrådets opgave – i samarbejde med skolelederen – at udbrede kendskabet til elevrådet blandt skolens elever med henblik på at styrke den demokratiske forståelse blandt eleverne¹⁴³. Her vedtages elevrådets vedtægter også på elevmøder, hvor alle elever er indbudt og har tale- og stemmeret.

De færøske ungdomsuddannelser skiller sig ud ved at skulle forholde sig til ligestilling¹⁴⁴ i elevrådet som de eneste.

3.3.3 Delkonklusion

- Størstedelen af lovgivningerne for de nordiske landes folkeskoler har et væsentligt fokus på elevers *medbestemmelse* på egen læring.
- Dette fokus står ikke lige så stærkt i lovgivningerne for ungdomsuddannelserne, hvor elevers *selv- og medbestemmelse* flere steder er begrænset til enkelte undervisningselementer, som valgfag og selvvalgte opgaver.

---

¹⁴⁰ Lovgivning for dansk folkeskole (DK.F.2., kap. 6, § 1-4), lovgivning for dansk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (DK.GE., § 11-12), lovgivning for islandsk folkeskole (IS.F., kap. 1, § 10), lovgivning for islandsk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (IS.GE., kap. 6, § 39), lovgivning for grønlandske erhvervsuddannelser (GL.E.2., kap. 8, § 30), lovgivning for færøsk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (FO.GE., § 10, stk. 4), lovgivning for ålandsk alment gymnasium (AX.G., kap. 5, § 63).

¹⁴¹ Generelle møder er nævnt under kapitlet 'Organer der er forbundet med erhvervsuddannelse i praktik' (lovgivning for norsk folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser, NO.FGE., kap. 12).

¹⁴² Lovgivning for finsk alment gymnasium (FI.G., kap. 5, § 33) og lovgivning for finske erhvervsuddannelser (FI.E., kap. 10, § 106).

¹⁴³ Lovgivning for dansk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (DK.GE., § 16, stk. 1).

¹⁴⁴ Lovgivning for færøsk alment gymnasium og erhvervsuddannelser (FO.GE., § 10, stk.4).

- For samtlige nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser er der ligeledes i skolelovgivningerne – i varierende grad – fokus på, at elever skal have indflydelse på skolens virke.
- Hvor der i nogle landes skolelovgivninger er en opmærksomhed på en generel inddragelse af elever i skolens virke, er der i andre fokus på elevrepræsentation i beslutningsorganer.
- Ved elevrepræsentation begrænses den direkte elevmedbestemmelse til et mindre udsnit af den samlede elevgruppe. Kun ganske få skolelovgivninger for de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser har et eksplicit fokus på, hvordan elevmedbestemmelse på skolens virke sikres til samtlige af skolens elever.

4 Konklusion

Denne analyse har undersøgt, hvorvidt og hvordan ni kompetencer til aktivt medborgerskab forekommer i de nordiske landes skolelovgivninger for folkeskolen, alment gymnasium og erhvervsuddannelser samt i læreplaner for samfundsfag i 9. klasse. Analysen viser overordnet set, at adskillige kompetencer til aktivt medborgerskab er at finde i henholdsvis formålsparagrafferne for folkeskolen og alment gymnasium og de tre analyserede afsnit af læreplanerne for samfundsfag. Mere konkret gør det sig gældende, at flere end halvdelen af de ni kompetencer er til stede i størstedelen af formålsparagrafferne og i samtlige læreplaner. Særligt de refleksions- og forståelsesorienterede kompetencer *demokratisk værdisæt*, *kritisk sans*, *ansvarsbevidsthed* og den handlingsorienterede *deltagelsesevne* er gennemgående i fokus. Derudover, er *samfundsforståelse* fremtrædende i størstedelen af de nordiske landes læreplaner.

Der er ingen af de nordiske landes formålsparagraffer eller læreplaner, hvor samtlige ni kompetencer til aktivt medborgerskab er til stede. Særligt de handlingsorienterede kompetencer *selvbestemmelse*, *medbestemmelse* og *samfundserfaring* er generelt fraværende i formålsparagraffer såvel som i læreplaner. Der er således ikke tradition for eksplicit at italesætte elevers *selv- og medbestemmelse* i uddannelsesformål og læreplaner i nogen af de nordiske lande, ligesom elevers læring gennem samarbejde og interaktion med samfundsaktører heller ikke har en central plads i formålsparagrafferne for de nordiske landes uddannelser eller i læreplanerne for samfundsfag. Til gengæld er der bredt set et stort fokus på elevers selvstændighed og *kritiske sans*, hvilket kan ses som elementer af elevers *selvbestemmelse*. Endvidere gør det sig gældende, at samtlige af lovgivningerne for de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser rummer paragraffer om elevers ret til *medbestemmelse* på egen læring, undervisningens tilrettelæggelse og/eller skolens virke.

Skolelovgivningernes fokus på elevers *selv- og medbestemmelse* på egen læring er dog ofte begrænset til at vedrøre enkelte undervisningselementer, såsom valgfag og selvvalgte opgaver. For elevers *medbestemmelse* på skolens virke gælder det, at den oftest er kendetegnet ved elevrepræsentation i skolens beslutningsorganer. Her er elevrepræsentanternes ansvar i flere skolelovgivninger begrænset, og kun få nordiske landes skolelovgivninger har et fokus på at sikre, at samtlige af skolens elever har medbestemmelse på skolens virke.

Ligestilling er heller ikke et gennemgående fokus i folkeskolerne og ungdomsuddannelsernes formål og læreplaner på tværs af Norden, og er kun nævnt i fire af de otte nordiske landes læreplaner og fire formålsparagraffer.

Formålsparagrafferne for de nordiske landes erhvervsuddannelser er kendetegnet ved særlig lav forekomst af kompetencer til aktivt medborgerskab generelt set. I halvdelen af de nordiske landes formålsparagraffer for erhvervsuddannelserne er kun en til to kompetencer til aktivt medborgerskab til stede.

Analysen viser ligeledes, at kompetencer til aktivt medborgerskab ikke er unikt for faget samfundsfag, men at kompetencer til aktivt medborgerskab ligeledes er at finde i andre danske sprog-, kultur- og naturfag. Læreplanen for biologi har tilmed et større fokus på kompetencer til aktivt medborgerskab end læreplanen for samfundsfag.

Det er i høj grad de samme kompetencer til aktivt medborgerskab, der går igen i skolelovgivningens formålsparagraffer og læreplaner for samfundsfag i 9. klasse på tværs af de nordiske lande. På tre områder adskiller formålsparagrafferne og læreplanerne sig dog:

1. Elevers *selv- og medbestemmelse* er i fokus i størstedelen af de nordiske landes skolelovgivninger, men er sjældent nævnt eksplicit i lovgivningernes formålsparagraffer for uddannelserne, ligesom de ikke er afspejlet i læreplanerne for samfundsfag på tværs af Norden.
2. Hvor der i de nordiske landes formålsparagraffer er et markant større fokus på elevers deltagelse i samfundet end på elevers viden om samfundet, er tendensen i de nordiske landes læreplaner omvendt et større fokus på elevers viden om samfund og demokrati mere end på elevers *deltagelsesevne* ift. samfundet og demokratiet.
3. I størstedelen af de nordiske landes læreplaner for samfundsfag er elevers medansvar ift. bæredygtig udvikling, naturen eller miljøet nævnt. Til sammenligning har mindre end halvdelen af de nordiske landes formålsparagraffer for folkeskolerne og ungdomsuddannelserne et fokus herpå.

Analysens fund giver anledning til en række spørgsmål og overvejelser, som er samlet i følgende diskussionsafsnit.

5 Perspektivering af analyseresultater

Dette afsnit diskuterer samt sætter udvalgte analyseresultater i perspektiv ved at holde dem op imod andre undersøgelser på området.

Fraværende kompetencer kan findes decentralt og i anden lovgivning

Analysen finder, at visse kompetencer til aktivt medborgerskab er fraværende eller kun forekommer i begrænset omfang i de nordiske landes skolelovgivninger og læreplaner. Det kan ikke udledes af analysen, hvorvidt disse kompetencer ligeledes er fraværende i den undervisning, der i praksis finder sted på skolerne i de nordiske lande. Et eksempel på, at dette ikke er tilfældet, er ift. kompetencen *samarbejdsevne*. Her viser analysen, at der kun er et begrænset fokus på elevernes *samarbejdsevne* i skolelovgivninger og læreplaner i de nordiske lande, mens undersøgelsen 'Gruppearbejde i folkeskolen' (2020) foretaget af Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) peger på, at gruppearbejde er en udbredt undervisningsmetode i den danske folkeskole (EVA, 2020). Dette indikerer, at elevsamarbejde finder sted i en dansk kontekst, men at dette baserer sig på lokale og decentrale praksisser og ikke de konkrete rammer i gældende lovgivning. Nærværende analyse giver således ikke mulighed for at konkludere på undervisningspraksis, men alene på de formelle rammer herfor.

Et andet eksempel på, at kompetencer, der er fraværende i analysen, kan optræde i undervisningen vedrører kompetencen *samfundserfaring*, som i lav grad er i fokus i de nordiske landes formålsparagraffer og læreplaner. I en dansk kontekst, stilles der krav om elevernes samfundserfaring i lovgivningen for folkeskolen med det nationale koncept 'Åben Skole'¹⁴⁵, der blev lanceret som en del af folkeskolereformen i 2014 (Folkeskolelovens § 3 stk. 4-5, og § 33 stk. 9). Dette vidner om, at der i læreplaner og lovgivning kan være elementer, der understøtter kompetencer til aktivt medborgerskab, men som ikke er omfattet af nærværende analyse.

De lovgivningsmæssige rammer har imidlertid til formål at sætte en bestemt retning for den undervisning, der finder sted i praksis. Implementering og omsætning af lovgivning til faglig praksis vil i høj grad afhænge af den enkelte underviseres professionelle dømmekraft, fortolkning og tilgang med videre. Dette forventes at gøre sig gældende på tværs af de nordiske lande. Senere analyser kan således oplagt inddrage data om den faktiske undervisningspraksis, og hvordan den

---

¹⁴⁵ Konceptet Åben Skole handler om, at skolen skal inddrage omverdenen og samarbejde med lokale organisationer, for eksempel virksomheder, idrætsforeninger, musik- og billedskoler eller ungdomsskolen, blandt andet med henblik på, at elever får et større kendskab til samfund og foreningsliv. Samarbejdet med de lokale organisationer er et lovmæssigt krav (Børne- og Undervisningsministeriet, s.d.).

afspejler lovgivning og læreplaner. På den måde kan man i højere grad belyse, hvorvidt og hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab fra lovgivning kommer til udtryk i en undervisnings-sammenhæng.

Forståelses- og refleksionsorienterede kompetencer i læreplanen, samtale demokrati i praksis
Analysen af de nordiske landes læreplaner viser, at det i høj grad er de forståelses- og refleksionsorienterede kompetencer til aktivt medborgerskab, der er i fokus. De handlingsorienterede kompetencer samt det at omsætte viden og værdier til handling, deltagelse og samarbejde er i lavere grad i fokus. Dette har paralleller til resultaterne af en dansk undersøgelse om demokratisk dannelse i samfundsfag i 9. klasse i den danske folkeskole fra 2011. Undersøgelsen er baseret på 127 lærerbesvarelser og 1.322 elevbesvarelser og viser, at der i samfundsfaget er et større fokus på såkaldt samtale demokrati end på deltager demokrati (Jakobsen et al, 2015).

Den begrænsede forekomst af handlingsorienterede kompetencer i lovgivning og læreplaner er interessant ift. resultaterne af ICCS-undersøgelsen fra både 2009 og 2016, der viser, at nordiske unge har stor viden om demokrati og samfund. Men at disse unge ligger under gennemsnittet, når man måler på deres deltagelsesaktiviteter uden for skolen, for eksempel deltagelse i et politisk parti eller en miljøforening (Bruun, 2010). Nærværende analyse kan ikke give svar på, hvorvidt fraværet af handlingskompetencer i de formelle rammer for undervisningen i Norden kan forklare, at de nordiske unge ikke er aktivt handlende, når det kommer til demokratisk deltagelse og politiske engagement. Men analysens fund er interessante ind i sådanne diskussioner.

Elevers medbestemmelse og motivation hænger sammen

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) undersøgte i 2018 danske elevers oplevelse af skoledagen og undervisningen i folkeskolen. Undersøgelsen viste blandt andet, at det virker motiverende på elever, når de selv får lov til at deltage og have indflydelse på skoledagen samt når undervisningen er virkelighedsnær (EVA, 2018). I lyset af EVA's undersøgelse, er det interessant, at lovgivning og læreplaner i Norden kun i lavt omfang har fokus på elevers *selv- og medbestemmelse* samt elevers førstehåndserfaring med samfundets instanser og aktører (*samfundserfaring*).

Men selv når lovgivningen tager højde for medbestemmelse, som det er tilfældet i den danske lovgivning § 18, stk. 4, vil det ikke altid være oplevelsen blandt eleverne, at medbestemmelsen sker. Den danske trivselsundersøgelse fra 2019/2020 viser, at 42,4 % af de adspurgte elever på 4.-9. klassetrin oplever, at de aldrig eller sjældent har medbestemmelse på undervisningen (Børne- og Undervisningsministeriet, 2020). Dette giver anledning til en drøftelse af, hvordan det sikres, at bestemmelser om medbestemmelse dels omsættes til faglig praksis, dels giver elever oplevelsen af rent faktisk at være medbestemmende.

Begrænsede rammer for elevråd

Nærværende analyse viser, at de lovgivningsmæssige rammer for og beskrivelser af elevråd er relativt begrænsede i de nordiske landes folkeskole, almene gymnasium og erhvervsuddannelser. Dette giver på den ene side plads til lokal udmøntning, men på den anden side få nationalt fastsatte rettigheder, krav og forventninger til elevers medbestemmelse og medansvar på deres

uddannelser. Analysen kan ikke give svar på, hvorvidt elevråds indflydelse bedst sikres gennem nationale formelle rammer eller lokalt råderum. Men analysens fund kan være et bidrag ind i sådanne diskussioner.

6 Inspiration fra de nordiske landes skolelovgivninger og læreplaner

---

Dette afsnit samler op på analysens fund af kompetencer til aktivt medborgerskab og elevmedbestemmelse i Nordens lovgivninger og læreplaner, for at understøtte de nordiske lande i at finde inspiration i hinandens læreplaner og lovgivninger. Henvvisninger til lovgivninger og læreplaner kan tilgås i bilag 6 og 7.

Analysen af de nordiske landes skolelovgivninger og læreplaner har synliggjort, at der er stor inspiration at hente de nordiske lande imellem ift. forskellige fokus på og nuancer af kompetencer til aktivt medborgerskab samt elevmedbestemmelse på egen læring og skolens virke. Analysens fund og pointer kan dermed anvendes som inspiration i arbejdet med læreplansudvikling, ændring af skolelovgivning samt hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab kan tænkes ind i dette arbejde. På baggrund af ovenstående analyse, kan følgende fremhæves til inspiration de nordiske lande imellem:

6.1 Øget fokus på selv- og medbestemmelse

Det varierer, hvor eksplicit de nordiske landes skolelovgivning og læreplaner fokuserer på elevers selv- og medbestemmelse på egen læring og på skolens virke. Følgende landes skolelovgivninger kan inspirere til et eksplicit fokus herpå:

- I formålsparagrafferne for det danske, grønlandske og ålandske almene gymnasium samt den færøske folkeskole, er der et centralt fokus på elevers *medbestemmelse* (se side 22).
- I den svenske og finske skolelovgivning for folkeskoler og ungdomsuddannelser er der fokus på, at alle elever har *medbestemmelse* gennem høringsfora samt skoleledelsens konsultation af eleverne inden beslutninger træffes (se side 37).
- I den svenske arbejdsmiljølovgivning er alle uddannelser sidestillet arbejdspladser. Elever har dermed arbejdsrettigheder, herunder ret til selvbestemmelse, fagligt ansvar, deltagelse i egen læring og udvikling (se side 36).
- Den danske skolelovgivning for folkeskolen, alment gymnasium og erhvervsuddannelserne har som det eneste nordiske land fokus på elevers deltagelse med stemmeret i skolebestyrelsen (se side 38).

6.2 Øget fokus på elevers samfundserfaring og praktisk træning af deltagelse

Analysen viser en relativ lav opmærksomhed på praktisk træning af elevers *deltagelsesevne* samt elevers samfundserfaring i form af interaktion med samfundets aktører og instanser. Følgende læreplaner kan inspirere til et eksplicit fokus herpå:

- De danske, finske og færøske læreplaner for samfundsfag har et gennemgående og centralt fokus på elevers *deltagelsesevne* i samfundsfags fagformål, fagindhold og fagmål (se side 27).
- Den ålandske, finske og norske læreplan for samfundsfag rummer eksempler på, hvordan elevers *deltagelsesevne* arbejdes med konkret (se side 28).
- Den finske, færøske, norske og ålandske læreplan for samfundsfag har fokus på elevers *samfundserfaring* i form af interaktion med samfundets aktører og instanser (se side 29).

6.3 Øvrig inspiration fra de nordiske landes skolelovgivning og læreplaner

Aktivt medborgerskab i de nordiske landes formålsparagraffer

- Den islandske formålsparagraf for folkeskolen, den grønlandske formålsparagraf for det almene gymnasium og den norske formålsparagraf for erhvervsuddannelserne er eksempler på formålsparagraffer med et centralt fokus på flere forskellige kompetencer til aktivt medborgerskab (se side 19).
- Den ålandske formålsparagraf for folkeskolen har fokus på, at folkeskolens aktiviteter skal være *'baseret på økologiske grundlæggende principper og kendetegnet ved respekt for og hensyntagen til miljøet'* (Åland)¹⁴⁶. Ligeledes har den ålandske formålsparagraf for både folkeskole og alment gymnasium fokus på ligestilling mellem kønnene, der ellers kun er nævnt i fire af de i alt 24 formålsparagraffer for de nordiske landes folkeskoler og ungdomsuddannelser (se side 20-21).
- Den færøske formålsparagraf for det almene gymnasium har som den eneste af samtlige formålsparagraffer for både folkeskole, alment gymnasium og erhvervsuddannelser *'bæredygtig udvikling'* som en del af sit formål (se side 21).

---

¹⁴⁶ Lovgivning for ålandsk folkeskole (AX.F., kap. 1, § 2).

- De svenske formålsparagraffer for folkeskolen, alment gymnasium og erhvervsuddannelserne er de eneste med et konsekvent fokus på eleveres *samarbejdsevne*. Den svenske formålsparagraf for erhvervsuddannelser er den eneste af samtlige landes formålsparagraffer for erhvervsuddannelser, der har fokus på eleveres *samarbejdsevne* (se side 23).
- I den finske skolelovgivning for det almene gymnasium har elevrådet ansvar for at arbejde med eleveres aktive medborgerskab (se side 39).
- Lovgivningen for de færøske ungdomsuddannelser har som de eneste fokus på, at der er ligestilling i elevråd (se side 39).

Aktivt medborgerskab i de nordiske landes læreplaner for samfundsfag

- Den norske læreplan for samfundsfag har som den eneste 'aktivt medborgerskab' som en del af formålet med faget samfundsfag (se side 28).
- Et af den finske læreplans fire fagområder (i afsnittet fagindhold) omhandler specifikt eleveres aktive medborgerskab; 'Aktivt medborgerskab og påvirkning' (se side 28).
- Den islandske læreplan for samfundsfag har som den eneste af læreplanerne et centralt og gennemgående fokus på eleveres *samarbejdsevne* og *ansvarsbevidsthed* i læreplanens tre afsnit (se side 30).
- Den norske og islandske læreplan for samfundsfag har som de eneste et fokus på miljøbevidsthed eller bæredygtig udvikling i samtlige tre analyserede afsnit af læreplanen (se side 30).
- Den danske bedømmelsesform i samfundsfag har som den eneste blandt de lande, der har prøver/eksamener i samfundsfag i 9. klasse, et centralt fokus på eleveres *medbestemmelse* og *deltagelsesevne* (se side 31).

Referencer

- Arnesen, A. & Lundahl, L. (2006). Still Social and Democratic? Inclusive Education Policies in the Nordic Welfare states. In: *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 50 (3), 285-300.
- Bladini, M. (2017). Had og trusler online – En undersøgelse af lovgivning i de nordiske lande ud fra et ligestillingsperspektiv. *Nordisk information for kundskab om køn, Nordisk Ministerråd*. Hentet d. 8/1 2021 fra: <https://nikk.no/publikationer/hat-och-hot-pa-natet/>
- Bruun, J. (2010). ICCS 2009 – Internationale hovedresultater. Århus Universitet.
- Bruun, J; Lieberkind, J; & Schunck, H. (2017). ICCS 2016 – Internationale hovedresultater. Århus Universitet. Rosendahls A/S. Hentet d. 20/10/20 fra: https://dpu.au.dk/fileadmin/edu/Udgivelser/IEA-ICCS/ICCS2016_Internationale_hovedresultater.pdf
- Børne- og Undervisningsministeriet (s.d.). Den åbne skole. Hentet d. 09/02/21 fra: <https://www.uvm.dk/folkeskolen/laering-og-laeringsmiljoe/den-aabne-skole>
- Børne- og Undervisningsministeriet, Styrelsen for IT og læring (2020). Uddannelsesstatistik – elevtrivsel. Hentet d. 20/10/20 fra: <https://uddannelsesstatistik.dk/Pages/Reports/1773.aspx>
- Danmarks evalueringsinstitut (EVA) (2013). Uddannelse for voksne – kortlægning af ligheder og forskelle i ordninger på ISCED 3-niveau for voksne i de nordiske lande, Grønland og Åland samt på Færøerne. Hentet d.20/11/20 fra: <https://www.eva.dk/ungdomsuddannelse/uddannelse-voksne>
- (2018). Elevernes oplevelse af skoledagen og undervisningen. Hentet d. 20/10/20 fra: <https://www.eva.dk/grundskole/elevernes-oplevelse-skoledagen-undervisningen>
- (2020). Gruppearbejde i folkeskolen – læreres perspektiver på en udbredt og udfordrende undervisningspraksis. Hentet d.20/10/20 fra: <https://www.eva.dk/grundskole/gruppearbejde-folkeskolen-laereres-perspektiver>
- Europarådet (2018). Reference Framework of Competences for Democratic culture – volume 1. Council of Europe Publishing. Strasbourg. Hentet d.20/10/20 fra: <https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573-co/16807bc66c>
- Eurydice (2020/2021). Norway overview. Hentet d.20/11/20 fra: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/norway_en
- FN [De forenede Nationer] (1987). Report of the World Commission on Environment and Development – Our Common Future. Hentet d. 7/1/21 fra: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

- Jakobsen, C. L., Brondbjerg, L., Sørensen, K., Poulsen, T.R., Johansen, J.K. (2015). *Samfundsfag i skolen – en undersøgelse af samfundsfag med fokus på demokratisk dannelse*. ViaSysteme.
- Leadbeater, C. (2017). Student Agency. I: *OECD (2017). Conceptual learning framework: Conceptual papers*. Hentet d. 17/11/20 fra: <https://www.oecd.org/education/2030-project/contact/>
- Longyearbyen (2020). *Administrativ organisering*. Hentet d. 17/11/20 fra: <https://www.lokalstyre.no/administrativ-organisering.461866.no.html>
- Mikkelsen, R. (2004). All-European Study on policies for Education for Democratic Citizenship. Regional study. Northern Europe Region. Education for Democratic Citizenship 2001-2004.
- Ministry for foreign affairs of Finland (s.d.). The special status of the Åland islands. Hentet d.20/11/20 fra: <https://um.fi/the-special-status-of-the-aland-islands#history>
- Nordisk Ministerråd (s.d.) Vores vision 2030. Hentet d. 07/01/21 fra: <https://pub.norden.org/politknord2020-724/#45474>
- Nordisk Samarbejde (s.d.) 10 fakta om ligestilling. Hentet d.17/12/20 fra: <https://www.norden.org/da/information/10-fakta-om-ligestilling>
- (s.d.a). Ungdomsuddannelser i Island. Hentet d.20/11/20 fra: <https://www.norden.org/da/info-norden/ungdomsuddannelser-i-island>
- (s.d.b). Grundskole i Sverige. Hentet d.08/12/20 fra: <https://www.norden.org/da/info-norden/grundskole-i-sverige>
- (s.d.c). Grundskolen i Norge. Hentet d.08/12/20 fra: <https://www.norden.org/da/info-norden/grundskolen-i-norge>
- (s.d.d). Ungdomsuddannelser i Norge. Hentet d.20/11/20 fra: <https://www.norden.org/da/info-norden/ungdomsuddannelser-i-norge>
- (s.d.e). Det grønlandske uddannelsessystem. Hentet d. 20/11/20 fra: <https://www.norden.org/da/info-norden/det-groenlandske-uddannelsessystem>
- (s.d.f). Ungdomsuddannelser i Grønland. Hentet d.20/11/20 fra: <https://www.norden.org/da/info-norden/ungdomsuddannelser-i-groenland>
- (s.d.g). Grundskole i Grønland. Hentet d.20/11/20 fra: <https://www.norden.org/da/info-norden/grundskole-i-groenland>
- (s.d.h). Det færøske uddannelsessystem. Hentet d. 20/11/20 fra: <https://www.norden.org/da/info-norden/det-faeroeske-uddannelsessystem>
- OECD (2013). Education policy outlook – Finland. Hentet d. 20/11/20 fra: http://www.oecd.org/education/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20FINLAND_EN.pdf

- (2016a). Education policy outlook – Iceland. Hentet d. 20/11/20 fra:
<http://www.oecd.org/education/Education-Policy-Outlook-Country-Profile-Iceland.pdf>
- (2016b). Education policy outlook – Denmark. Hentet d. 20/11/20 fra:
http://www.oecd.org/education/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20DENMARK_EN.pdf
- (2017). Education policy outlook - Sweden. Hentet d. 20/11/20 fra:
<http://www.oecd.org/education/Education-Policy-Outlook-Country-Profile-Sweden.pdf>
- (2019a). Student Agency for 2030. Hentet d. 20/10/20 fra:
http://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/student-agency/Student_Agency_for_2030_concept_note.pdf
- (2019b). OECD Future of Education and Skills 2030. Conceptual learning framework. Anticipation – action – reflection cycle for 2030. Hentet d. 27/11/20 fra:
http://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/aar-cycle/AAR_Cycle_concept_note.pdf
- (2020). Education policy outlook – Norway. Hentet d. 20/11/20 fra:
<http://www.oecd.org/education/policy-outlook/country-profile-Norway-2020.pdf>
- Samband islenskra sveitarfelaga (s.d.). Icelandic association of local authorities. Hentet d. 08/12/20 fra:
<https://www.samband.is/english/>
- Skolverket (s.d.). Sådan bruges læseplanen til folkeskolen. Hentet d. 10/1/21 fra:
<https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/sa-anvander-du-laroplanen-for-grundskolan>
- The Swedish Institute (2020). Sami in Sweden. Hentet d. 17/11/20 fra:
<https://sweden.se/society/sami-in-sweden/>
- Utdanningsdirektorat (s.d.). Kompetencer i fagene. Hentet d. 10/1/21 fra:
<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/kompetanse-i-fagene/>
- Verdensmaalene.dk (s.d.). Verdensmål 4.7. Hentet d. 26/10/20 fra:
<https://www.verdensmaalene.dk/maal/4>
- Åland.ax (s.d.). Facts about Åland. Hentet d. 20/11/20 fra:
<https://www.aland.ax/en/facts-about-aland>
- Åland living (s.d.). Primary/basic education. Hentet d. 20/11/20 fra:
<https://www.alandliving.ax/en/family/primarybasic-education>

Bilag 1: Resumé af ICCS-rapporten 2016

International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) er en international komparativ undersøgelse, der tester og sammenligner 8. klasses elever (14-15 årige) i 24 lande i Norden, Europa, Rusland, Asien og Latinamerika, hvor mindst 150 skoler fra hvert land deltager. Undersøgelsen gennemføres internationalt af International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), der er en uafhængig forening.

ICCS-undersøgelsen er bygget op omkring fire kategorier; *samfundssystemer, værdier og principper, interesse og deltagelse* samt *identitet*. ICCS undersøger elevers holdninger, interesser, værdier og engagement i forhold til disse kategorier igennem spørgeskemaer. Undersøgelsen er både relateret til undervisningsindhold samt didaktik. Rapportens konklusioner skal læses med det forbehold, at der er tale om komplekse fund, der er præget af landenes forskellige historiske, kulturelle og politiske kontekster.

ICCS-undersøgelsen fra 2016 (Bruun, Lieberkind, Schunck, 2017) konkluderer blandt andet, at:

- De nordiske elever ved meget om demokrati, men at de i sammenligning med elever i de øvrige lande i mindre grad er engagerede i demokratiske aktiviteter.
- De nordiske elever scorer højest, hvad angår viden om samfundsforhold og demokrati samt tillid til regeringen, parlamentet og domstolene.
- De nordiske elever har størst tilbøjelighed til at have samtaler om politik med forældre og venner.
- Danske, svenske og norske elever er meget positive i forhold til at stemme ved kommunale, nationale og europæiske valg.
- De nordiske elever ligger lavt, når de bliver spurgt til, hvor villige de er til at deltage i demokratiske aktiviteter på skolen.
- De danske elever ligger lavest, når de bliver adspurgt om vigtigheden af, at voksne borgere er engagerede i protestdemonstrationer, menneskerettigheder og miljø.

De nordiske lande elever ligger under det europæiske gennemsnit, hvad angår deres vurdering af værdien af elevindflydelse i skolen.

Bilag 2: De nordiske landes uddannelsessystemer

Nedenstående oversigter viser, hvordan opbygningen af de nordiske landes uddannelsessystemer for folkeskolen, alment gymnasium og erhvervsuddannelserne overordnet set er relativt ens opbygget, og at der dermed er grundlag for en sammenligning af uddannelserne på tværs af de nordiske lande. Tomme felter indikerer, at der ikke er fundet data.

DK ¹⁴⁷	SE ¹⁴⁸	NO ¹⁴⁹	FI ¹⁵⁰	IS ¹⁵¹	GL ¹⁵²	AX ¹⁵³	FO ¹⁵⁴
Folkeskolens opbygning							
10 års undervisningspligt	10 års skolepligt	10 års undervisningspligt	10 års undervisningspligt	10 års skolepligt	10 års undervisningspligt	9 års läroplikt	9 års skolepligt
Elev alder: 6-16 år	Elev alder: 6-16 år	Elev alder: 6-16 år	Elev alder: 6-16 år	Elev alder: 6-16 år	Elev alder: 6-16 år	Elev alder: 7-16 år	Elev alder: 7-16 år
Alment gymnasiums opbygning							
2-4 år	3 år	3 år	3 år	3 år	2-4 år	3-4 år	2-3 år
Erhvervsuddannelsernes opbygning							
1 ½ - 5 ½ år	3 år	3-4 år	3 år	1-4 år	1-5 år	1-5 år	3 år
Både skole og praktik	Både skole og praktik	Både skole og praktik	Både skole og praktik	Både skole og praktik	Både skole og praktik	Både skole og praktik	Både skole og praktik

	Centralt/decentralt styret ¹⁵⁵	Statens ansvar	Kommunen og skolens ansvar
DK	Decentralt	Børne- og Undervisningsministeriet laver nationale mål, læreplaner for ungdomsuddannelserne og grundskolen samt fører tilsyn med skoler.	Kommuner har ansvaret for driften af folkeskoler. Regionerne har ansvaret for at koordinere udbuddet af ungdomsuddannelser.
SE	Decentralt	Staten har ansvaret for curriculum, nationale mål og guidelines.	
NO	Decentralt	Staten sætter mål og rammer.	Kommuner og regioner har ansvaret for administration.
FI	Decentralt	Der er et nationalt 'core curriculum', hvor der opsættes mål.	Kommunerne og institutionerne tager de fleste beslutninger.
IS	Decentralt	Parlamentet sætter mål, curriculum guidelines og administrative rammer.	Kommunerne er ansvarlige for administration af førskole og grundskole, men ikke ungdomsuddannelser. Skolerne har meget autonomi over for eksempel curriculum.

¹⁴⁷ Data om DK er fra OECD (2016b).

¹⁴⁸ Data om SE er fra OECD (2017) og Nordisk samarbejde (s.d.b).

¹⁴⁹ Data om NO er fra OECD (2020), Nordisk samarbejde (s.d.c), (s.d.d) og Eurydice (20/21).

¹⁵⁰ Data om FI er fra OECD (2013).

¹⁵¹ Data om IS er fra OECD (2016a), Samband islenskra sveitarfelaga (s.d.) og Nordisk samarbejde (s.d.a)

¹⁵² Data om GL er fra EVA (2013), Nordisk samarbejde (s.d.e), (s.d.f) og (s.d.g).

¹⁵³ Data om AX er fra EVA (2013), Ministry for foreign affairs of Finland (s.d.), Åland.ax (s.d.), Åland living (s.d.).

¹⁵⁴ Data om FO er fra Nordisk samarbejde (s.d.h) og EVA (2013).

¹⁵⁵ Disse data stammer fra OECD, og skal tages med forbehold, da OECD indsamler data, der er bearbejdet nationalt.

GL		Selvstyret har det overordnede ansvar og administrerer gymnasiale og erhvervsfaglige uddannelser.	Kommuner driver grundskoler.
AX		Regeringen laver læseplaner til grundskolen. Ålands regering har ansvar for studieforberevende uddannelser.	Kommuner og institutioner har ansvaret for udførelsen. Studieforberevende uddannelser administreres på Åland Gymnasium
FO		Ministeriet har det overordnede ansvar for grundskole, gymnasiale uddannelser og erhvervsuddannelser.	

Bilag 3: Forskelle på samfundsfag og læreplaner

Dette bilag viser en oversigt over ligheder og forskelle i faget samfundsfag i folkeskolen i 9. klasse i Norden, samt hvilke elementer af læreplanen for samfundsfag, der er bindende og vejledende. Oversigten giver et overblik over læreplanernes status som styringsdokument og sammenligningsgrundlaget for analysen.

Opbygningen af de nordiske landes læreplaner for samfundsfag

	DK	SE	NO	FI	IS	GL	AX	FO
Fagtitel	'Samfundsfag'	'Samhällskunskap'	'Samfunnsfag'	'Samhällslära'	'Samfélagsgreinar'	'Inuiaqatigiilerineq'	'Samhällskunskap'	'Samfélagsfrøði'
Fagmål	4 'kompetenceområder'	6 'Kunskapskrav'	19 'kompetensemål'	3 'mål för undervisningen'	3 'kompetencekriterier'	6 'læringsmål'	18 'kunskapskriterier'	4 'basiskompetencer'
Fagindhold (antal fagområder)	4 'færdigheds- og vidensområder'	5 'Centralt Innehäll'	5 'Kjerneelementer'	4 'Centralt innehäll'	3 'Kompetencekriterier'	4 'fagområder' med 4-8 'læringsmål' hver	5 'Centralt innehäll'	8 'faglige kompetencemål'
Bedømmelsesform i 9. klasse	Mundtlig prøve (udtræksfag ¹⁵⁶)	National prøve	Ingen prøve i samfundsfag 9. klasse	Ingen prøve i samfundsfag 9. klasse	Ingen prøve i samfundsfag 9. klasse	Skriftlig og mundtlig eksamen	Ingen prøve i samfundsfag 9. klasse	Mundtlig eksamen

Elementer af de nordiske landes læreplaner for samfundsfag, der er bindende (B) og vejledende (V)

	DK	SE	NO	FI	IS	GL	AX	FO
Fagformål	B	B	B	B	B	B	B	B
Fagmål	B	B	B	B	B	B	B	B
Fagindhold	V Færdigheds- og vidensmål er vejledende ¹⁵⁷	B	B	B	B	B	V Undervisningsmål og Lärändemål er vejledende ¹⁵⁸	B
	B Færdigheds- og vidensområder er bindende	B	B	B	B	B	B Kunskapskriterier er bindende	B
Fagets bedømmelsesform	B	B	B	(B)	B	B	B	B

¹⁵⁶ Der trækkes lod om, hvorvidt elever skal til eksamen i samfundsfag eller et andet sprog- eller kulturfag i 9. klasse.

¹⁵⁷ Disse indgår ikke i analysen.

¹⁵⁸ Disse indgår ikke i analysen.

De nordiske landes læreplaner vurderes tilstrækkeligt sammenlignelige, da alle landes læreplaner har afsnit om fagets formål, fagets indhold og fagets overordnede mål, med undtagelse af Grønland, hvor indhold og mål er uadskillelige. Ligeledes er disse afsnit af de nordiske landes læreplaner bindende i alle lande, delvist undtaget Danmark og Åland, hvor enkelte dele af læreplanens fagindhold er vejledende. Disse indgår ikke i analysen.

Bilag 4: Analysedesign, metodiske valg og forbehold

Dette bilag uddyber analysedesignet og de metodiske valg i henholdsvis den del af analysen, der vedrører de nordiske landes lovgivninger (1) og den del, der vedrører de nordiske landes læreplaner (2). Dernæst beskrives analysens begrænsninger og hvilke forbehold der bør tages ved læsning og brug af analysens konklusioner (3).

Bilag 4.1 Analyse af de nordiske landes lovgivninger

Formål

Analysens formål er at undersøge, hvilke lovgivningsmæssige rammer og vilkår for elevdemokrati de nordiske landes folkeskoler, almene gymnasier og erhvervsuddannelser har for undervisningen såvel som skolens virke. Analysen fokuserer på, hvorvidt kompetencer til aktivt medborgerskab er en del af uddannelsernes formål, i hvilken grad elevers selv- og medbestemmelse er i fokus i skolelovgivningerne, og hvorvidt rammerne for elevdemokrati tilgodeser alle elevers mulighed for at være aktivt deltagende.

Data

- Dansk, norsk, svensk, finsk, islandsk, grønlandsk, færøsk og ålandsk skolelovgivning for offentlige folkeskoler, alment gymnasium og erhvervsuddannelserne.
- Udvalgte relevante lovgivninger eller bekendtgørelser for elevers aktive medborgerskab og selv- og medbestemmelse. For eksempel undervisningsmiljølovgivning. Se oversigt over de lovgivninger, der indgår i analysen bilag 6.

Afgrænsning/analysefokus

Følgende afsnit i lovgivningerne er analyseret:

- Formålsparagraffen
- Paragraffer om elevers medbestemmelse på egen læring og undervisningens tilrettelægelse
- Paragraffer om elevers medbestemmelse på skolens virke, herunder repræsentation i skolens beslutningsorganer
- Paragraffer om elevråd

Dataindsamling

- Henvisninger (links) til de nationale lovgivninger for henholdsvis folkeskolen, alment gymnasium og erhvervsuddannelserne er indhentet via de respektive nordiske repræsentanter i DIS-netværket¹⁵⁹. Dataindsamlingen er således håndholdt og udvælgelsen af relevant lovgivning er foretaget af de enkelte repræsentanter i DIS-netværket.

Analysemetode

- Formålsparagrafferne for de nordiske landes skolelovgivninger er analyseret kvantitativt¹⁶⁰ og kvalitativt vha. ni farvekoder, der repræsenterer kompetencer til aktivt medborgerskab. Dette er med henblik på at belyse, i hvilket omfang kompetencer til aktivt medborgerskab er i fokus i formålsbeskrivelsen for elevers grunduddannelse og ungdomsuddannelse, hvilke kompetencer til aktivt medborgerskab der er henholdsvis fremtrædende og fraværende samt give eksempler på, hvordan de ni kompetencer kommer til udtryk. Analysen sammenligner formålsparagrafferne mellem de nordiske lande og mellem folkeskolen, det almene gymnasium og erhvervsuddannelserne.
- Skolelovgivningerne er screenet for paragraffer med relevans for henholdsvis elevers selv- og medbestemmelse på egen læring og undervisningens tilrettelæggelse samt elevers selv- og medbestemmelse på skolens virke, herunder repræsentation i skolens beslutningsorganer og elevråd. Det vil sige, at kun paragraffer med fokus på elevers selv- og medbestemmelse er analyseret. Disse afsnit er ikke analyseret i henhold til de øvrige syv kompetencer til aktivt medborgerskab. Der er foretaget en kvalitativ analyse af hvordan, der i de nordiske landes skolelovgivninger er fokus på elevers selv- og medbestemmelse på tværs af de nordiske lande og på tværs af folkeskole, alment gymnasium og erhvervsuddannelser.

Bilag 4.2 Analyse af de nordiske landes læreplaner

Formål

Analysens formål er at undersøge, i hvilken grad og hvordan de nordiske landes læreplaner for samfundsfag i 9. klasse i folkeskolen indeholder vidensopbygning af og handlekompetencer til aktivt medborgerskab. Analysens fund kan fungerer som inspiration til landenes læreplansudvikling.

---

¹⁵⁹ Nordisk ekspertnetværk for demokrati, inkludering og sammenhængskraft på uddannelsesområdet, der er nedsat af Nordisk Ministerråd for Uddannelse og Forskning (MR-U). DIS-netværket består af repræsentanter fra de nordiske landes uddannelsesministerier og deres underliggende styrelser/direktorater. Målet med netværket er blandt andet at fremme fællesnordiske værdier samt styrke uddannelsessektorens evne til at møde samfundsudfordringer og -konflikter med demokratiske midler.

¹⁶⁰ Der skelnes mellem, hvorvidt en given kompetence til aktivt medborgerskab ikke er til stede (angivet med 0), er nævnt (angivet med 1) eller er centralt til stede (angivet med 2) ved at være nævnt gentagne gange, være uddybet eller været nævnt som det første.

Data

- Danske, norske, svenske, finske, islandske, grønlandske, færøske og ålandske læreplaner for faget samfundsfag i 9. klasse.

Afgrænsning

- Analysen fokuserer på folkeskolens udskoling (9. klasse).
Af ressourcemæssige hensyn er ungdomsuddannelserne udeladt af analysen. Afgrænsningen er valgt ud fra en overvejelse om, at forekomsten af kompetencer til aktivt medborgerskab er mest relevant at undersøge i grundskolen, eftersom denne er en obligatorisk uddannelse for alle unge.

9. klasse er valgt fremfor 7. eller 8. klasse. Denne afgrænsning skyldes, at vidensniveauet og udviklingen af komplekse kompetencer, såsom kompetencer til aktivt medborgerskab, antages at være mest tydeligt til stede i folkeskolens afsluttende år.

- Analysen fokuserer på faget samfundsfag.
Af ressourcemæssige hensyn fokuserer analysen på ét fag. Da aktivt medborgerskab er samfundsorienteret, antages det, at kompetencer til aktivt medborgerskab må indgå i faget samfundsfag, såfremt disse kompetencer er i fokus i folkeskolen.
- Analysen fokuserer på fagets formål, indhold, overordnede mål og bedømmelsesform.
Læreplaner er ikke bygget op på samme vis på tværs af Norden¹⁶¹, men rummer i alle lande¹⁶² beskrivelser af fagets formål, fagets indhold¹⁶³ samt fagets mål¹⁶⁴, som er juridisk bindende eller bindende i praksis. Derudover fokuserer analysen på fagets bedømmelsesform, da denne giver et indblik i, hvilke kompetencer eleverne vurderes på baggrund af.
- Analysen er suppleret af en mindre, komparativ analyse af kompetencer til aktivt medborgerskab i tre andre danske fag for at se, om forekomsten af kompetencer til aktivt medborgerskab er unik for faget samfundsfag. Disse tre fag er dansk (sprogfag), biologi (naturfag) og kristendomskundskab (kulturfag), og er valgt, fordi de repræsenterer de tre forskellige faggrupper. Ligesom i analysen af de nordiske landes læreplaner for samfundsfag, er der set på forekomsten af de ni kompetencer til aktivt medborgerskab i læreplanernes afsnit om fagformål¹⁶⁵, fagindhold¹⁶⁶ og overordnede fagmål¹⁶⁷. Derudover indgår

---

¹⁶¹ Der er relativ stor variation i, hvor omfattende de forskellige afsnit er tekstmæssigt på tværs af landene. Ved bestemmelsen af, hvorvidt en given kompetence er til stede (1) eller centralt til stede (2), er der derfor taget højde for størrelsesforholdet.

¹⁶² Med undtagelse af den grønlandske læreplan, hvor fagindhold og fagmål er uadskillelige.

¹⁶³ For eksempel overordnede emner, der skal undervises i i faget. I dansk en kontekst svarer det til læreplanens afsnit om kompetenceområdernes færdigheds- og vidensområder i læreplanens kap. 5.

¹⁶⁴ For eksempel lærings- eller kompetencemål i faget. I dansk en kontekst svarer det til læreplanens afsnit om fagenes kompetencemål og kompetenceområder i læreplanens kap. 4.

¹⁶⁵ Afsnittet 'Fagets formål' i læreplanens kap. 3 'Fagets formål og identitet'

¹⁶⁶ Afsnittene om fagets færdigheds- og vidensområder (for 9. klassetrin) i læreplanens kap. 5 'Udviklingen i indholdet i undervisningen'

¹⁶⁷ Afsnittene om fagets kompetenceområder i læreplanens kap. 4 'Fagets kompetenceområder og Kompetencemål'

fagenes bedømmelsesformer i analysen. Disse beskrives ikke i læreplanen, men i selvstændige styredokumenter¹⁶⁸. Se sammenligning med de danske fag, dansk, biologi og kristendomskundskab afsnit 3.2.2.

Dataindsamling

- Henvisninger (links og sidetal) til de tre afsnit (fagformål, fagindhold og fagmål) i de nordiske landes læreplaner for samfundsfag samt til styringsdokumentet for samfundsfags bedømmelsesform er indhentet via de respektive nordiske repræsentanter i Nordisk Læreplansnetværk¹⁶⁹. Dataindsamlingen er således håndholdt og udvælgelsen af afsnit er foretaget af de enkelte repræsentanter i Nordisk Læreplansnetværk.

Analysemetode

- Læreplanerne for samfundsfag i 9. klasse (afsnit om fagformål, fagindhold og fagmål) er analyseret kvantitativt¹⁷⁰ og kvalitativt vha. ni farvekoder, der repræsenterer kompetencer til aktivt medborgerskab. Dette er gjort med henblik på at belyse, i hvilket omfang kompetencer til aktivt medborgerskab er i fokus i læreplanerne for samfundsfag, hvilke der er fremtrædende og fraværende samt samle eksempler på, hvordan de pågældende kompetencer kommer til udtryk. Analysen sammenligner henholdsvis de nordiske landes læreplaner, de tre afsnit i læreplanen og formålsparagrafferne for folkeskolen og læreplanerne.
- I analysen af bedømmelsesformen for samfundsfag i 9. klasse er tre farvekoder udeladt, da disse er indholdsorienteret og bedømmelsesformen ikke beskriver bedømmelsens indhold, men alene dens format. I analysen af bedømmelsesformen undersøges således kun, hvorvidt og hvordan henholdsvis *kritisk sans*, *medbestemmelse*, *selvbestemmelse*, *samarbejdsevne* og *samfundserfaring* indgår, mens der *ikke* undersøges for farvekoderne *samfundsforståelse*, *demokratisk værdisæt* og *ansvarsbevidsthed*.

Det har ikke været muligt at oversætte færøske styringsdokumenter relateret til bedømmelsesformen for samfundsfag. Den relevante information er i stedet indhentet gennem personlig henvendelse til den nationale færøske skolemyndighed.

Som det fremgår af ovenstående forholder denne analyse sig kun til udvalgte afsnit af de nordiske landes læreplaner i samfundsfag samt udvalgte lovgivninger og paragraffer i de nordiske

---

¹⁶⁸ 'Prøvevejledninger til folkeskolens prøver – historie, samfundsfag og kristendomskundskab', 'Vejledning til folkeskolens prøver i den skriftlige udtræksprøve i biologi – 9. klasse,' 'Vejledning til folkeskolens prøver i den fælles prøve i fysik/kemi, biologi og geografi – 9. klasse,' 'Vejledning til folkeskolens prøver i dansk – 9. klasse,'

¹⁶⁹ Nordisk Læreplansnetværk er et nordisk ekspertnetværk for læreplaner i grundskolen og på ungdomsuddannelserne. Nordisk Læreplansnetværk består af repræsentanter fra de nordiske landes uddannelsesministerier og deres underliggende styrelser/direktorater. Målet med netværket er blandt andet at videndele om læreplanudvikling på tværs af Norden.

¹⁷⁰ Der skelnes mellem, hvorvidt en given kompetence til aktivt medborgerskab ikke er til stede (angivet med 0), er nævnt (angivet med 1) eller er centralt til stede (angivet med 2) ved at være nævnt gentagne gange, være uddybet eller været nævnt som det første.

landes skolelovgivninger. Analysen tager således ikke højde for, hvorvidt eller hvordan kompetencer til aktivt medborgerskab i øvrigt indgår i skolelovgivningerne og i læreplanen for samfundsfag. Ligeledes anvender analysen en operationalisering af aktivt medborgerskab, som er udarbejdet til brug for analysen. Ved brug af andre definitioner og operationaliseringer af begrebet aktivt medborgerskab, ville analysens konklusioner vise andre fund. Dette betyder samlet set, at de metodiske valg har betydning for resultatet af analysen.

Bilag 4.3 Analysens forbehold og begrænsninger

Udelukkende dokumentanalyse

Denne analyse undersøger ikke skolers praksis i de nordiske lande og analysen kan derfor heller ikke konkludere, hvordan skoledagen ser ud eller hvilke elementer af aktivt medborgerskab, der undervises i lokalt og hvordan. Analysen undersøger alene, hvorvidt og hvordan aktivt medborgerskab er beskrevet i de formelle nationale og bindende rammer (skolelovgivninger og læreplanen for samfundsfag), som den enkelte skole og lærer skal arbejde indenfor. Analysen omfatter således ikke, hvordan de formelle rammer omsættes til praksis eller hvad der kendetegner undervisningspraksis – herunder lokale tiltag. Da det danske skolesystem er relativt decentralt og lærerne har metodefrihed, kan der på lokalt og individuelt plan være inklusion af aktivt medborgerskab, der ikke kommer til syne i denne analyse.

Oversættelse og komparation på tværs af Norden

Analysen er udført af danske analytikere og derved med udgangspunkt i en dansk forståelse af nøglebegreber som aktivt medborgerskab, faget samfundsfag, læreplaner med videre. Analysen af de nordiske landes læreplaner og skolelove er derfor underlagt et kulturelt blik, der betyder, at kulturspecifikke forhold og nuancer kan blive overset eller fejlførtolket. Samfundsfagene på tværs af Norden er for eksempel prioriteret forskelligt i skolesystemet, og der er forskel på, hvilke elementer i læreplanerne, der er bindende og vejledende. Ligeledes er de genstande, som analysen behandler for eksempel faget samfundsfag, ikke nødvendigvis fuldstændig sammenlignelige i alle otte lande. Se bilag 2 for et overblik over de nordiske landes skolesystemer og bilag 3 for et overblik over forskellene på samfundsfaget i Norden. Ydermere er store dele af det datamateriale, der ligger til grund for analysen, blevet oversat til dansk, hvilket er sket gennem henholdsvis tolkebistand og online oversættelsesværktøjer, der ligeledes kan give unøjagtigheder. Der er således risiko for, at nuancer går tabt grundet forskellige nationale og kulturspecifikke betydninger og som følge af oversættelse. Sidst er der i analysen anvendt kvantificering af kvalitative tekstfortolkninger til at danne et overblik over de otte landes data og til at belyse de brede tendenser. Disse kvantificeringer bør ses som tendenser og ikke entydige resultater. På den baggrund skal analysen ikke sammenholde de landespecifikke fund direkte op imod hinanden. I stedet kan analysen give et indblik i nogle overordnede tendenser om ligheder og forskelle, der gør sig gældende på tværs af de nordiske lande.

Materialebegrænsning

Analysen baserer sig på udvalgte materialer. Til den del af analysen, der vedrører skolelovgivning, er kun central lovgivning for uddannelserne medtaget. Se bilag 6 for en oversigt. Til den del af analysen, der vedrører læreplaner for samfundsfag, er der udvalgt tre afsnit i læreplanerne omhandlende fagformål, fagindhold og fagmål. Analysens konklusioner skal ses i lyset af, at de er draget på baggrund af et udsnit af materiale.

Grundet begrænsede muligheder for oversættelse, er der dele af analysen, hvor færøske data ikke er inkluderet. Det drejer sig om den del af skolelovgivningsanalysen, der handler om elevers medbestemmelse på egen læring og skolens virke. Dette er pointeret i fodnoter de relevante steder i notatet. Af ressourcemæssige årsager er samiske skoler¹⁷¹ samt skoler på Svalbard¹⁷² ikke medtaget i analyserne.

---

¹⁷¹ Samerne er en etnisk minoritet i dele af Norge, Sverige, Finland og Rusland (det tidligere samiske land, Sápmi), der har eget parlament, sprog og skolesystem (The Swedish Institute, 2020).

¹⁷² Svalbard er norsk ø med lokalstyre. Den norske undervisningslov (opplæringsloven) gælder ikke på Svalbard. Det er Longyearbyen Lokalstyre som har ansvaret for undervisningen på Svalbard (Nordisk samarbejde, s.d).

Bilag 5: Operationalisering af aktivt medborgerskab

Dette bilag uddyber, hvordan aktivt medborgerskab er operationaliseret i ni kompetencer. Det skal nævnes, at såvel definitionen af aktivt medborgerskab som operationaliseringen i ni kompetencer er udarbejdet til brug for denne analyse. De ni kompetencer til aktivt medborgerskab skal ikke ses som en udtømmende liste, men en række grundlæggende kompetencer, som aktivt medborgerskab – ifølge definitionen – forudsætter.

Definitionen af aktivt medborgerskab med synliggørelse af de ni kompetencer

- Tager **kritisk stilling**, træffer reflekterede valg og sætter sin **erfaring**, viden, evner og værdier i spil gennem **selvbestemmelse**, **medbestemmelse** og **medansvar** – for sig selv og **i fælleskab med andre**
- Har forståelse og respekt for **samfundets demokratiske institutioner, processer og rettigheder** samt **værdierne åndsfrihed, ligeværd, tolerance, solidaritet og ansvar**
- **Deltager** på den baggrund i det demokratiske samfund. Det kan både være politisk og ikke-politisk, og det kan være på alle niveauer (lokalt, nationalt og globalt).

Uddybende beskrivelse af de ni kompetencer til aktivt medborgerskab

Samfundsforståelse – Elevers viden om demokrati og samfundsforhold

For at kunne deltage i samfundet og demokratiet, kræver det forståelse for samfundets indretning og demokratiets organisering. Dette aspekt af aktivt medborgerskab repræsenterer teknisk 'viden om' samfundet, for eksempel kendskab til det politiske system, velfærdsamfundet, samfundsøkonomi og andre samfundsmæssige strukturer og systemer (Europarådet, 2018, s.52-55). Det er denne kompetence til aktivt medborgerskab, ICCS-undersøgelsen (2016) peger på, at unge i de nordiske lande mestrer.

Deltagelsesevne – Elevers evne til samfundsmæssig deltagelse og praksiserfaring med at deltage

Ud over forståelse for samfundet og demokratiet, kræver aktivt medborgerskab kompetencer til at handle. Dette aspekt af aktivt medborgerskab repræsenterer behovet for at lære, afprøve og træne at deltage, bidrage og handle i praksis. Gennem læring, hvor elever handler og skaber, opnås ejerskab, ansvarsbevidsthed og en forståelse af, at den enkelte kan gøre en forskel i samfundet (OECD, 2019a: 8), (OECD, 2019b: 7), (Leadbeater, 2017: 73). For eksempel ved simulering af beslutningsprocesser i samfundet og gennem egne undersøgelser.

Eftersom der er et begrænset fokus på konkrete arbejdsmetoder i skolelovgivning og læreplaner, spænder denne kategori fra elevorienterede, praksisnære undervisningsformater til forventede læringseffekter i form af elevers aktive deltagelse i samfundet. Denne kategori

er således både anvendt, hvor der er fokus på elevdeltagelse (som mål) og deltagelsesaktiviteter (som middel).

Samfundserfaring – *Elevs førstehåndserfaring med samfundets instanser og aktører*

Aktivt medborgerskab handler endvidere om elevs erfaring med samfundet og demokratiet i praksis – uden for klasselokalet. Skolen er ikke det eneste sted, at elever lærer. Når lokalsamfundet er involveret i elevs uddannelse, lærer elever om deres muligheder, fremtid og hvordan man er en engageret og ansvarlig borger. Et læringsmiljø, der ikke blot involverer lærere og studerende, men også familie og lokalsamfund er frugtbar for elevs læring (OECD, 2019a: 7-8).

Denne kompetence til aktivt medborgerskab kan komme til udtryk som et fokus på virksomhedsbesøg, besøg fra samfundsinstanser på skolen, praktik, case-arbejde for organisationer, studieture eller feltstudie, eller som læring gennem autentiske henvendelser til samfundsinstanser, politikere, aviser, eller lignende.

Samarbejdsevne – *Elevs fællesskabsforståelse og relationelle kompetencer*

Et andet aspekt af aktivt medborgerskab er den kollaborative del i form af medborgerskab. Dette aspekt omhandler evnen til blandt andet at samarbejde, nå konsensus, indgå kompromiser og løse gruppekonflikter og andet, der indebærer deltagelse i forskellige fællesskaber (Europarådet, 2018: 46, 48-50).

Denne kompetence til aktivt medborgerskab kan komme til udtryk som et fokus på, at elever skal lære at samarbejde, lære gennem samarbejde og lære om fællesskab, social læring eller andre relationelle evner.

Demokratisk værdisæt – *Elevs forståelse og respekt for demokratiske værdier og principper*

Aktivt medborgerskab kræver ligeledes en forståelse for de ideologiske og demokratiske værdier og principper som samfundet og samfundets institutioner er indrettet efter, heriblandt ytringsfrihed, religionsfrihed, ligestilling, rettigheder samt tolerance og respekt for diversitet (Europarådet, 2018: 37-40, 53-54).

Denne kompetence til aktivt medborgerskab kan komme til udtryk som et fokus på, at elever skal lære om ovenstående demokratiske værdier samt have forståelse for diversitet, sociale klasser og respekt for forskellige kulturer og verdenssyn.

Ansvarsbevidsthed – *Elevs ansvarsfølelse, retfærdighedssans og miljøbevidsthed*

Ud over et demokratisk værdisæt kræver aktivt medborgerskab et moralsk kompas samt ansvarsbevidsthed. Aktivt medborgerskab bygger på frivillighed og dermed bliver individets egen ansvarsfølelse, solidaritet og forståelse for etik væsentlig. Deltagelse i samfundslivet og samfundets udvikling – herunder bæredygtig udvikling – kræver, at individet er bevidst om egen adfærd og konsekvenserne heraf samt har forståelse for begreber som ulighed,

retfærdighed samt social, økonomisk og miljømæssig bæredygtighed (Europarådet, 2018: 38, 41, 55).

Denne kompetence til aktivt medborgerskab kan komme til udtryk som et fokus på, at elever skal lære om ansvar/medansvar over for medmennesker, samfund, natur og miljø, egen adfærd, bæredygtig udvikling og global ulighed.

Kritisk sans – *Elevers analytiske evne, evne til kritisk tænkning og selvstændig stillingtagen*

Handling forudsætter selvstændig stillingtagen, og for at kunne deltage aktivt i samfundet og demokratiet, kræver det refleksion og kritisk tænkning i form af evnen til at opsøge, undersøge, vurdere, stille spørgsmålstejn ved og træffe selvstændige valg. Dette forudsætter ligeledes tiltro til egne evner (demokratisk selvtilid) (Europarådet, 2018: 51, 54-55).

Denne kompetence til aktivt medborgerskab kan komme til udtryk som et fokus på, at elever skal træne at tænke analytisk, kritisk og selvstændigt samt arbejde undersøgende og kildekritiske.

Medbestemmelse – *Elevers indflydelse*

At udøve medbestemmelse gennem stillingtagen, aktiv deltagelse og medansvar forudsætter, at man inddrages og overlades ansvar og medbestemmelse – samt forstår, at ens deltagelse og perspektiver har værdi, og at alle bør bidrage til og deltage i demokratiske processer (Europarådet, 2018: 37-38). Dette aspekt af aktivt medborgerskab er således både en rettighed og en kompetence.

Denne kompetence til aktivt medborgerskab kan komme til udtryk ved, at elevers medbestemmelse eksplicit er sat i spil, for eksempel i form af at have indflydelse på den fælles læring, tilrettelæggelse af undervisningen og skolens øvrige virke, for eksempel gennem elevråd og elevrepræsentation i skolens øvrige beslutningsorganer.

Selvbestemmelse – *Den enkelte elevs agens*

At udøve selvbestemmelse gennem stillingtagen og valg forudsætter, at den enkelte overlades ansvar og har valgfrihed – samt stoler på egne vurderinger og valg og på, at egne handlinger kan gøre en forskel (Europarådet, 2018: 42). Dette aspekt af aktivt medborgerskab er således både en rettighed og en kompetence.

Denne kompetence til aktivt medborgerskab kan komme til udtryk ved, at elever har selvbestemmelse eller valgfrihed over dele af egen læring for eksempel gennem valgfag, valgfrie opgaver og eksamensformer, samt at eleverne inddrages i vurderinger og evalueringer, for eksempel af egen læring.

Kompetencernes forskellige karaktertræk

De ni kompetencer kan dels kategoriseres efter deres orientering (orientering mod det samfundsorienterede, det individuelle eller det sociale), dels efter deres læringsmetode (læring gennem forståelse og refleksion eller læring gennem handling). Disse kategoriseringer er egne operationaliseringer og skal ses som simple opdelinger af komplekse kompetencer. De to kategoriseringer skal forstås i sammenhæng. For eksempel kan en handlingsorienteret kompetence være orienteret mod samfundet såvel som mod det individuelle.

Kategoriseringerne har det primære formål at give læser et overblik over, hvordan kompetencerne til aktivt medborgerskab adskiller sig fra hinanden og supplerer hinanden. Dernæst tjener kategoriseringerne som redskaber til at se eventuelle mønstre i forekomsten af kompetencerne i de analyserede data. Der er ikke fundet systematiske mønstre i forhold til kompetenceorientering (samfundsorienterede, individuelt og socialt orienterede kompetencer), hvorfor der ikke henvises til denne kategorisering i analysen. Der henvises løbende til kategorien læringsmetode (forståelses- og refleksionsorienterede og handlingsorienterede kompetencer).

Kompetenceorientering

Nedenstående kategorisering viser, hvordan de forskellige kompetencer til aktivt medborgerskab er henholdsvis individuelt, socialt og samfundsorienterede.

Samfundsorienterede kompetencer <i>Forståelse og erfaring i praksis med samfund, demokrati og deltagelse</i>			Individuelt orienterede kompetencer <i>Individuel stillingtagen og handling</i>			Socialt orienterede kompetencer <i>Medansvar, samarbejde og fællesskab</i>		
Samfundsforståelse	Deltagelsesevne	Samfunds erfaring	Kritisk sans	Medbestemmelse	Selvbestemmelse	Samarbejdsevne	Demokratisk værdisæt	Ansvarsbevidsthed

Læringsmetode

Nedenstående kategorisering viser, hvordan kompetencerne til aktivt medborgerskab ligeledes kan opdeles i henholdsvis forståelses- og refleksionsorienterede kompetencer og handlingsorienterede kompetencer. Forståelses- og refleksionsorienterede kompetencer er opdelt i to underliggende kategorier.

Forståelses- og refleksionsorienterede kompetencer				Handlingsorienterede kompetencer				
<i>Viden om</i>		<i>Analytisk kunnen</i>		<i>Erfaring i praksis</i>				
Samfundsforståelse	Demokratisk værdisæt	Kritisk sans	Ansvarsbevidsthed	Deltagelsesevne	Samfundserfaring	Samarbejdsevne	Medbestemmelse	Selvbestemmelse

Bilag 6: Oversigt over de analyserede lovgivninger samt forkortelser

Dette bilag viser en oversigt over, hvilke nordiske landes skolelovgivninger notatets analyse baserer sig på. Skemaet viser de individuelle lovgivningers navn på originalsprog, forkortelse anvendt i notatet, link til lovgivningen, samt hvilke uddannelsesinstitution(er) lovgivningen er gældende for. Ved referencer til lovgivningerne i notatet, henvises til forkortelsen.

Læsevejledning

Forkortelsens første to bogstaver indikerer initialerne for landet lovgivningen gælder for. De efterfølgende bogstaver indikerer uddannelserne, som lovgivninger gælder for:

F – folkeskole, G – alment gymnasium, E – erhvervsuddannelser.

	Navn på lovgivning	Fork.	Link til lovgivning	Uddannelser loven gælder for
DK	Bekendtgørelse af lov om Folkeskolen	DK.F.1.	https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2019/823	Folkeskole
	Bekendtgørelse om elevråd i folkeskolen	DK.F.2.	https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2014/695	Folkeskole
	Bekendtgørelse af lov om institutioner for almen- og gymnasiale uddannelser og almen voksenuddannelse m.v.	DK.G.1.	https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2019/596	Alment gymnasium
	Bekendtgørelse af lov om de gymnasiale uddannelser	DK.G.2.	https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2019/611	Alment gymnasium
	Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser	DK.E.1.	https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2018/282	Erhvervsuddannelser
	Bekendtgørelse af lov om institutioner for erhvervsrettet uddannelse	DK.E.2.	https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2019/597	Erhvervsuddannelser
	Bekendtgørelse af lov om elevers og studerendes undervisningsmiljø	DK.FGE.	https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2017/316	Folkeskole Alment gymnasium Erhvervsuddannelser
	Bekendtgørelse om elevråd ved institutioner for almen- og gymnasiale uddannelser, almen voksenuddannelse eller erhvervsrettet uddannelse	DK.GE.	https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2013/84	Alment gymnasium Erhvervsuddannelser
SE	Skollag	SE.FGE.1.	https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800	Folkeskole Alment gymnasium Erhvervsuddannelser
	Arbetsmiljölög (1977:1160)	SE.FGE.2.	https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/arbetsmiljolag-19771160_sfs-1977-1160	Folkeskole Alment gymnasium Erhvervsuddannelser

	Navn på lovgivning	Fork.	Link til lovgivning	Uddannelser loven gælder for
NO	Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)	NO.FGE.	https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KA-PITTEL_1	Folkeskole Alment gymnasium Erhvervsuddannelser
FI	Lag om grundläggande utbildning	FI.F.	https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980628	Folkeskole
	Gymnasielag	FI.G.	https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2018/20180714	Alment gymnasium
	Lag om yrkesutbildning	FI.E.	https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2017/20170531	Erhvervsuddannelser
	Lag om elev- och studerandevård	FI.FGE.	https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2013/20131287	Folkeskole Alment gymnasium Erhvervsuddannelser
IS	Compulsary School Act	IS.F.	https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/law-and-regulations/Compulsory-School-Act-No.-91-2008.pdf	Folkeskole
	Upper Secondary Education Act	IS.GE.	https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/law-and-regulations/Upper-Secondary-Education-Act-No.-92-2008.pdf	Alment gymnasium Erhvervsuddannelser
GL	Inatsisartutlov nr. 15 af 3. december 2012	GL.F.	http://lovgivning.gl/da-DK/Lov?rid={A9CD7C8F-DC91-4860-A7F0-B88BA752ED35}	Folkeskole
	Inatsisartutlov nr. 13 af 22. november 2011	GL.G.	http://lovgivning.gl/lov?rid=%7BB0E2A85D-0489-4A7C-B7B8-97EC5F393410%7D	Alment gymnasium
	Inatsisartutlov nr. 10 af 19. maj 2010	GL.E.1.	http://lovgivning.gl/lov?rid={AF1FC2E9-9FA1-434A-AEE7-FB0D16542AFE}	Erhvervsuddannelser
	Hjemmestyrets bekendtgørelse nr. 20 af 27. maj 1991	GL.E.2.	http://lovgivning.gl/lov?rid={B5251511-FB9D-47A8-BC0D-E668420E7CF9}	Erhvervsuddannelser
AX	Grundskolelag (1995: 18) för landskapet Åland	AX.F.	https://www.regeringen.ax/alandsk-lagstiftning/alex/199518	Folkeskole
	Landskabslov ¹⁷³ (2011: 13) om gymnasieutbildning	AX.G.	https://www.regeringen.ax/alandsk-lagstiftning/alex/201113	Alment gymnasium
	Landskapslag (1998: 59) om lærepladsuddannelse	AX.E.	https://www.regeringen.ax/alandsk-lagstiftning/alex/199859	Erhvervsuddannelser
FO 174	Lagttingslov i Føroya kunngerðasavn 1997 20/6 125	FO.F.	https://logir.fo/Logtingslog/125-fra-20-06-1997-um-folkskulan-sum-seinast-broytt-vid-logtingslog-nr-34-fra-28#chapter-be4d6f74-7e95-4e3b-bfdc-f9553d7d275b	Folkeskole
	Lagttingslov i Føroya kunngerðasavn 2012 15/5 62	FO.G.	https://logir.fo/Logtingslog/62-fra-15-05-2012-fra-gymnasialar-midnamsutbugvingar	Alment gymnasium
	Lagttingslov i Føroya kunngerðasavn 1998 29/12 94	FO.E.	https://logir.fo/Logtingslog/94-fra-29-12-1998-um-yrkisutbugvingar-sum-seinast-broytt-vid-logtingslog-nr-15-fra-16	Erhvervsuddannelser
	Kunngerð um lærararáð, næmingaráð og samstarvsnevnd á yrkisskúlum og miðnámskúlum 2019 21/3 21	FO.GE.	https://logir.fo/Kunngerd/21-fra-19-03-2019-um-laerara-rad-naemingarad-og-samstarvsnevnd-a-yrkisskulum-og-midnamsskulum	Alment gymnasium Erhvervsuddannelser

¹⁷³ Landskabslov henviser til, at det er en regionslov – da Åland er en region.

¹⁷⁴ Kun formålsparagraffer og paragraffer om elevråd er analyseret fra de færøske lovgivninger

Bilag 7: Oversigt over de analyserede læreplaner og prøvevejledninger samt forkortelser

Dette bilag viser en oversigt over, hvilke læreplaner og prøvevejledninger for samfundsfag, der er indgår i analysen. Nedenstående skema indeholder titel på originalsprog på hvert lands læreplan og prøvevejledning for samfundsfag, forkortelse heraf, link til styringsdokumentet samt en oversigt over hvilke afsnit/kapitler, der indgår i analysen. Ved referencer til læreplanerne i notatet, henvises til forkortelsen.

Læsevejledning:

Forkortelsens første to bogstaver indikerer initialerne for landet læreplanen gælder for. Det efterfølgende bogstav indikerer, hvorvidt der refereres til læreplan (L) eller prøvevejledning (P).

	Navn på læreplan/ bedømmelsesvejledning	Fork.	Link til læreplan/ bedømmelsesvejledning	Anvendte afsnit/kapitler
DK	Samfundsfag læseplan 2019	DK.L.	https://emu.dk/sites/default/files/2020-09/GSK_l%C3%A6seplan_Samfundsfag.pdf	Kap. 3: 'Fagets formål og identitet' – afsnittet 'Fagets formål', s. 17 Kap. 5: 'Udviklingen i indholdet i undervisningen' – afsnittene om fagets færdigheds- og vidensområder, s. 22-26. Kap. 4: 'Fagets kompetenceområder og kompetencemål' – afsnittene om fagets kompetenceområder, s. 20-21.
	Prøvevejledninger til folkeskolens prøver – historie, samfundsfag og kristendomskundskab	DK.P.1	https://www.uvm.dk/folkeskolen/folkeskolens-proever/faglig-forberedelse/proevevejledninger	Prøvegrundlag, s. 3 Prøveform og –indhold, s. 3-4 Prøveforløb – trin for trin, s. 9-10 og 14-15
	Projekt opgaven i 9. klasse	DK.P.2	https://www.uvm.dk/folkeskolen/fag-timetale-og-overgange/udskoling/projektogaven-i-9-klasse	Projekt opgaven i 9. klasse
	Kristendomskundskab læseplan 2019	DK.KL.	https://emu.dk/sites/default/files/2020-09/Gsk_l%C3%A6seplan_kristendomskundskab.pdf	Kap. 3: 'Fagets formål og identitet' – afsnittet 'Fagets formål', s. 25 Kap. 5: 'Udviklingen i indholdet i undervisningen' – afsnittene om fagets færdigheds- og vidensområder (trinforløb 3, 9. klassetrin), s. 38-43. Kap. 4: 'Fagets kompetenceområder og kompetencemål' – afsnittene om fagets kompetenceområder, s. 28-30.

	Dansk læseplan 2019	DK.DL.	https://emu.dk/sites/default/files/2020-09/GSK_L%C3%A6seplan_Dansk.pdf	Kap. 3: 'Fagets formål og identitet' – afsnittet 'Fagets formål', s. 5. Kap. 5: 'Udviklingen i indholdet i undervisningen' – afsnittene om fagets færdigheds- og vidensområder (for 4. trinforløb, 7.-9. klassetrin), s. 17, 20-21, 23-24, 27. Kap. 4: 'Fagets kompetenceområder og kompetencemål' – afsnittene om fagets kompetenceområder, s. 10-14.
	Biologi læseplan 2019	DK.BL.	https://emu.dk/sites/default/files/2020-09/Gsk_L%C3%A6seplan_biologi.pdf	Kap. 3: 'Fagets formål og identitet' – afsnittet 'Fagets formål', s. 5. Kap. 5: 'Udviklingen i indholdet i undervisningen' – afsnittene om fagets færdigheds- og vidensområder (for 9. klassetrin), s. 16-21. Kap. 4: 'Naturfagernes kompetenceområder og kompetencemål' – afsnittene om fagets kompetenceområder, s. 8-14.
	Vejledning til folkeskolens prøver i den skriftlige udtræksprøve i biologi – 9. klasse	DK.BP.	https://www.uvm.dk/folkeskolen/folkeskolens-proever/faglig-forberedelse/proevevejledninger	Prøveformat, s. 5 Opgaver, s. 7 Prøveforløb, s. 9
	'Vejledning til folkeskolens prøver i den fælles prøve i fysik/kemi, biologi og geografi – 9. klasse	DK.BP. 2.	https://www.uvm.dk/folkeskolen/folkeskolens-proever/faglig-forberedelse/proevevejledninger	Prøveforløb, s. 8-11 Tjekliste til prøveforløbet, s. 24-25
	'Vejledning til folkeskolens prøver i dansk – 9. klasse	DK.DP	https://www.uvm.dk/folkeskolen/folkeskolens-proever/faglig-forberedelse/proevevejledninger	Prøveform og –forløb, s. 5-6 Prøvens form og forløb, s. 12 Prøvegrundlag prøveform A, s. 29 Prøvegrundlag prøveform B, s. 37-38 Elevens arbejde, s. 42
SE	Kursplan - Samhällskunskap	SE.L.	https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr11-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet?url=1530314731%2Fcompulsorycw%2Fisp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRGR-SAM01%26tos%3Dgr&sv.url=12.5df ee44715d35a5cdfa219f	Kap.2 – Ämnets syfte Kap.3 – Centralt innehåll
	Provdatum i grundskolan	SE.P.	https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/nationella-prov-i-grundskolan	Nationella prov i årskurs 9
NO	Læreplan i Samfunnsfag (SAF01-04)	NO.L.	https://www.udir.no/lk20/saf01-04	Kap. 1.1: Fagrelevans og sentrale verdier Kap. 1.2: Kjerneelement Kap. 2.4: Kompetansemål og vurdering
FI	Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014	FI.L.	https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/166434_grunderna_for_laroplanen_verkkojulkaisu.pdf	Kap. 15.4.13 - Samhällslära s.419, herunder: Läroämnets uppdrag s.419 Mål för undervisningen i samhällslära i årskurs 7-9 s.420

				Centralt indhold som anknytter til målene for samhällslära i årskurs 7-9 s.420
IS	The Icelandic National Curriculum Guide for compulsory schools – with subject areas	ISL.	https://www.stjornarradid.is/verkefni/menntamal/namskrar/#Tab0	Kap.24 Social studies s.200, herunder: 24.1 Educational values and main objectives of social studies s. 200 24.2 Competence criteria for social science s. 202
GL	Hjemmestyrets bekendtgørelse nr. 16 af 24. juni 2003 om trinmål samt fagmål og læringsmål for folkeskolens fag og fagområder	GL.L.	http://lovgivning.gl/Lov?rid=%7b104537EF-460F-4EC6-91D1-DA1AD9E5A527%7d&sc_lang=da-DK	Kap. 7 Fagformål og læringsmål for samfundsfag, herunder: Fagformål Læringsmål
	Hjemmestyrets bekendtgørelse nr. 3 af 9. januar 2009 om den afsluttende evaluering i folkeskolen	GL.P.	http://lovgivning.gl/da-DK/Lov?rid=%7b53EA7B1C-283B-4045-9771-44A240572AF6%7d	Kap. 9 Øvrige prøver Kap. 1 Projekt opgave
AX	Ämnesdel UTKAST mars 2020 Sämhallskunskap ¹⁷⁵	AX.L.	https://adahosting-my.sharepoint.com/:b:/g/personal/katarina_halme-wiklund_regeringen_ax/EZbCctAuyg5PIIs0l3-1UBQ_0Kxo9gBxvitKn4gIn-fAA?e=NXvi00	Kap. 2 Samhällskunskap s.4, herunder: Riktlinjer och arbetsupplägg för åk 7-9 s.10 Centralt indhold åk 7-9 s.10 Mål, kompetenser og kunskapskriterier för åk 7-9 s.11
FO	Námsætlan til fólkaskúla: Samfelagsfróði 7-9	FO.L	https://namsaetlanir.fo/folkaskuli/kravdar-laerugreinar/samfelagsfroedi-7-9/	Samfelagsfróði 7-9, herunder: Kap. 1.1 Samleiki Kap.1.2 Endamál Kap. 1.3 Støðisfórleikar Kap. 1.4 Faklig fórleikamál 9. árgangur

¹⁷⁵ Bemærk at dette er et udkast, da læreplanerne først er gældende fra 2021.

